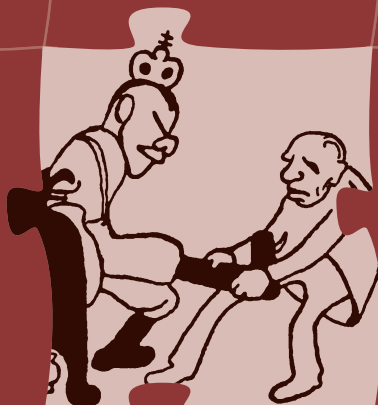

ČESKÁ KNIŽNICE

NAKLADATELSTVÍ HOST

*Karel
Havlíček*
BÁSNĚ A PRÓZY

Karel Havlíček

BÁSNĚ A PRÓZY

PRAHA — BRNO 2018

ČESKÁ KNIŽNICE

Vydávají Nadační fond Česká knižnice, Ústav pro českou literaturu
AV ČR, v. v. i., a vydavatelství Host

www.kniznice.cz

Ediční přípravu svazku zajistil Nadační fond Česká knižnice za finanční podpory Ministerstva kultury ČR.

Vychází za finanční podpory Ministerstva kultury ČR.

Publikace vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné instituce 68378068 (ÚČL AV ČR, v. v. i.).

Ediční příprava, komentář a vysvětlivky Václav Vaněk
Vědecká redakce Robert Adam a Věra Menclová

Editor © Václav Vaněk, 2018

Commentary © Václav Vaněk, 2018

© Nadační fond Česká knižnice, 2018

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2018

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2018 (elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-2549-2 (PDF)

OBRAZY Z RUS

První zkouška z československého jazyka v Moskvě

Dne 22. května b. r. byl jsem pozván na zkoušku z českého jazyka — v Moskvě. Pochybuji, že by až posud kdy byla zkouška z českého jazyka konána s tak vážnou zevnitřností jako tato, a tedy zdržeti se nemohu, bych se jí před svými vzdálenými krajaney nepochlubil; kdyby již pro nic jiného, aspoň pro zlost učitelovi na hlavní škole, panu X., který nám prorokováati nepřestával, že čeština nepřetrvá šestku (tj. 1860).

Známo totiž, že kromě stávajících již stolic slovanských jazyků v Paříži, Berlíně, Vratislavi a (jak pan Papłoński v Bibliotéce varšavské silně ujišťuje, já však silně pochybuji) v Praze podle nařízení ruského císaře i na všech ruských vysokých školách takovéž profesury zřízeny býti mají a zde, v Petrohradě a Charkově již opravdu zavedeny jsou. Zdejší profesor v tomto předmětu, pan Josef Maksimovič Boďanský, vybral si ku přednášení v tomto, nyní minulém, školním roku mluvnici českou, Slovanské starožitnosti a Národopis pana Šafaříka, tedy samé české věci. Poněvadž ale předmět tento ve slovesném oddělení filozofské fakulty* tak jest obligátním, jako u nás kupř. latinská

* Na ruských vysokých školách není teologické fakulty, protože se kněžstvo ve zvláštních seminářích zcela oddělené ode druhých vychovává,

filologie, přece jsem se konečně dočkal té chvíle, že aspoň někomu uloženo bylo ex offio znáti českou gramatiku, Starožitnosti Šafaříkovy a ještě takorčka zatepla jeho Národopis. Škoda jenom, že to bylo přes dva tisíce vjorst od Krkonoš.

Dne 23. května tedy odpravil jsem se na jednokonném izvoščiku (fiakru), kterých zde po městě tak plno jako v Praze vrabců, do nového universitetu, vystaveného velmi vkusně a nákladně naproti Maněži (veliký sál bez sloupů pro zimní cvičení vojska, v kterém prý se dosti pohodlně celý pluk jízdný pohybovati může), jako by naschvál dva obrovští reprezentanti duchovní a tělesné síly proti sobě čněli. Prošed několik nádherně postavených a ozdobených síní, právě jsem vstoupil do sálu, když se četl trochu polským názvukem konec národní písně A přijel k nám z Rakús atd. (Čelakovského Slovanské národní písně II, 49).

Tyto verše, přednešené na takovém místě, v takovém obecenství, divně mi zněly do srdce. Nepřál bych si v tomto okamžení býti vlastenkou, neboť každý rozsoudný čtenář si snadno pomyslí, jak lehko by se mně mohlo v tomto pádu srdce popáliti při pohledu v krásný sál, naplněný vybranými, 18–24letými Rusy a Poláky (čtvrtina je zde Poláků), ježto všickni ztuhá upjati jsou, modré výložky a po straně kordy mají* a kromě toho to polským, to ruským názvukem české básně čtou. Já však jenom se svátečnější tváří opatrně se probíral skrz kordy známého mi nejvíce auditorium ku stolu, kde mi s neočekávanou dobrotou a zdvořilostí pan hrabě Stroganov, popečitel (nejvyšší představený vysokých a všech jiných škol moskevského okresku), jemuž mne pan Boďanský byl představil, židli po svém boku vykázal. Na stole ležel Slovanský zeměvid páně

zato však jsou ve filozofské fakultě dvě oddělení: slovesné (krasovědecké) a přírodní.

- * Studenti zde mají předepsaný vojenský šat, asi jak oficiři rakouských granátníků obyčejně kromě parády chodí: takový dvourohý klobouk, tak šitý kabát s modrými výložkami, na všech vysokých školách stejný. Gymnazisté mají červené výložky, bez kordu. — Zde se jako v Němcích jenom posluchači na universitetě jmenují „studenti“. Jiným úřadům kromě popečitele nejsou podrobeni.

Šafaříkův, Rukopis královský, Erbenovy Národní písně, Čelakovského Ohlas písní českých a ruských, Jablonského Básně, Hankovy Písně, Rubešovy Deklamovánky, České besedy, Čelakovského Slovanské národní písně a mnoho jiných českých knih. „Izvolte atvečat' (račte odpovídat)!“ pravil pan Boďanský jednomu Poláku a předložil mu (jako vůbec) první otázku ze Starožitností, druhou z Národopisu, na které se po rusku odpovídalo, a třetí byla čísti a na rusky přeložiti kteroukoli stránku z některé české knihy s gramatickými výklady. Pan Boďanský sotva stačil křičet „Prekrásno! Prevaschodno!“ atd. A vůbec všickni tak horlivě byli připraveni, že po zkouškách ani jeden nedostal první klas, ale všichni eminencie a ademinencie (nebo po rusku pjatyj a četvertyj bal, neboť zde pervyj bal podobá se naší trojce). Velikou zásluhu z toho má pan Boďanský, který sám jsa veliký milovník češtiny, i všem svým posluchačům lásku tuto ve škole i doma vštípití usiluje. Nejlepším důkazem jeho smýšlení jest první jeho čtení, které na vysokých školách veliký hluk způsobilo a které co nejdříve našemu obecnstvu v překladě představití hodlám.

Mnoho klauzul a mravních naučení dalo by se z této udalosti načerpati, mně nejvíce jedno leží na srdci a na jazyku: Když se vy, páni na Vltavě a na Labi, na Moravě a Hronu, nechcete učití jazyku svému mateřskému, budou se za vás učití v Paříži, v Berlíně, v Moskvě a snad i brzo v Pekingu, a odtud budou za sto let k Bohemcům chodit učit je českému pravopisu. Mějte se zatím dobře!

Svátek pravoslavnosti

*Kali lučše meňa najdoš — pazabuděš,
kali chuže meňa najdoš — vspamjaněš!!*
Ruská národní píseň

Cestováním po rozličných cizích krajinách poznáváme důkladněji svou vlastní otčinu. Obyčejně si člověk toho, co pořád jako všední okolo sebe vidí, nevelmi všímává; kdo ale mezi jinými národy pobyl, dovede pak domácí svou národnost oceniti. Dobré obyčeje a chvalitebná zřízení cizozemská učí nás nahlížeti nedostatky a chyby ve vlasti a vzbuzují v nás svatou snahu k napravení: ze špatných způsobů a z nerozumných ústavů jinonárodních dovtipíme se předností a krásných stránek své země, a tím vzrůstá k ní naše vážnost a láska. U nejvzdělanějších národů najdeme mnoho chybného pro výstrahu, a u každého sebeopovrženého vyskytne se přec něco řádného pro ponaučení. Na ruskou zem hledí skoro všechny národy evropské s jakýmsi ousměškem: mnohé a velké nedostatky tohoto mladého v evropské rodině státu, dílem však i závist jsou příčinou, že se o Rusi v ostatní Evropě nesmýšlí a nemluví jinak než asi v tom smyslu, co dobrého můž povstati z Galileje?! — Poněvadž se však od nepohyblivého kamene, od nerozumného mravenečka učití může moudrý člověk, nepochybuju, že by si i starodávní vycvičená Evropa aspoň v něčem mohla najít ponaučení v barském mladém Rusku. Pročež zde popíšu překrásný obyčej

ruské církve, ku kterému nenajdeme nic podobného u všech národů evropských a který mne potěšil a povzbudil tak velice, že bych již pouze kvůli němu své cesty do oněch vzdálených, k cestování nepohodlných krajín nelitoval. Jest to zvláštní slavnost, kterou pravoslavná církev vykonává v první neděli velikého postu a která se ovšem nedá slaviti jinde než v zemi, kde se vyvinulo tak ouplné organické spojení státu, národnosti a víry dohromady, jako vidíme v tomto Svátku pravoslavnosti.

Uslyšev v čas mého pobytí v Moskvě o neobyčejné slavnosti, která se na tento den v jednom *saboru* (větší chrám) v Kremli ně konati má, sedl jsem časné zrána na malé saně, a zaobaliv se po oči do huňaté šuby, křikl jsem na izvoščika: „Stupaj v Krem’.“ Považoval jsem za povinnost nepromeškati nic zvláštního, co by se na podivné svaté Rusi viděti dalo, ačkoli jsem jmenovitě tuto dle předběžného popsání, učiněného mi od několika cizozemců a domácích, neočekával než obyčejnou hieraršskou ceremonii. Vejda do chrámu dříve než se lidem naplnil, namířil jsem zrovna k starému knězi, kterého jsem u ikony (obrazu) v modlitbách uviděl, a ohlásiv se u něho co cizozemec, žádal jsem, aby mi místo poradil, z kterého bych celou ceremonii nejlépe přehlídl. S přívětivostí, jakou se všichni Rusové k cizozemcům chovají, dovedl mne, ačkoli jsem se sám co jinověrec ohlásil, ctihodný stařeček k sloupu, a poukázav na vyvýšené křeslo, pravil: „Zde bude sedět metropolita Filaret, zde uvidíte a uslyšíte všechno.“ Měl jsem dosti času ohlédnouti si všechno své okolí. Přede mnou zrovna, jak již praveno, stálo bohaté křeslo a dále k předu ještě as třicet jiných, podobně skvostných stolic dvěma řadama proti sobě. Ulička mezi nima byla as na sáh šířky. Dále nalevo stálo vyvýšení na způsob katedry a všude okolo před ikonami hořelo množství tlustých jak paškály svíc. Zasmušilé, temně malované stěny a klenutí, zakouřené staré obrazy svatých na vysokém velebném ikonostasu, krásný, smutně vznešený zpěv dobře sestavených dvou chorálních sborů, jenž si, pohybující se nejvíce v půltónech, střídavě odpovídaly v jemných, do hlubokosti duše a srdce vnikajících akordech, a k tomu ten staroslovanský praotcovský jazyk: to

všechno vzbudilo ve mně tichý, zbožný, statný cit a s zádumčivou touhou čekal jsem na počátek ceremonií. Zatím se za mnou chrám pořád hustěji naplňoval lidem rozličných stavů, jak možná bylo soudit dle rozmanitých drahých a laciných kožíšin; přede mnou však na místě pro kněžstvo určeném bylo pořád ještě prázdko, jenom časem vousatý, dlouhovlasý diákon neb báťuška (kněz) buď v obyčejném dlouhém soukenném oděvu, nebo již v zlatě tkané církevní rize (šat) procházeli z dveří do dveří, odnášejíce a přinášejíce. Svaté velebné ticho, kteréž Rusové (zrovna naopak našemu štěbetání v kostele) ve svých chrámech zachovávají, nerušilo nic než čistý, harmonický, srdci milý zpěv z klírosů,* který po každé sloze na hodnou chvíli umlknul. Tu se najednou ozval zvenku ze zvonice velikoivanské ohromný největší zvon, hluboký vážný hlas svůj rozšířil po kamenné matusce Moskvě a za ním jako krupobití množství jiných velikých a malých zvonů z nesčíslných zvoníc a chrámů moskevských. Zpěváci utichli a všichni jsme tonuli jako v moři zvonových zvuků, jenž se po celém prostranství v podivných akordech rozplývaly. Sotvaže se trochu ustanovil sluch po tak (aspoň pro mne) neobyčejném zrušení tichosti, tu se rozevěřely dokořán všechny tři brány hlavního, prostředního ikonostasu a skrze ně se hrnulo dlouhou chvíli mnohočetné duchovenstvo rozličných hodností, avšak každý v bohatém, ze zlata, stříbra a hedvábí utkaném oděvu, hojně posítem a posázeném drahým různobarevným kamením a perlami, všickni s dlouhými učesanými bradami a rovněž takovými, po prsou a po ramenách rozloženými vlasy. Chvíli to trvalo, než jsem se očima vzpamatoval a nějakého přehledu celé scény nabýti mohl; zatím se duchovenstvo bylo usadilo a ustavilo, každý na místě přiměřeném jeho hodnosti a věku. Na vyvýšeném stolci přede mnou seděl již ctihodný metropolita moskevský Filaret, muž velebný, s pravidelnou, ba krásnou tvářností, s hustými, ještě málo pošedivělými vousy, výjev obličeje přívětivý, tichý, trpělivý, jenom od přísného života trochu bledý. Jest to jeden z nejlepších prelátů celé ruské

* Místo, kde jsou zpěváci.

církve, a kdo by se tak pouze na jeho jemnou bledinkou tvář a na jasné oko díval, nikdy by nepomyslel, že má před sebou muže, jenž je s to osmělit se a nebýti ve všem a vždýcky stejného mínění s nejvyšší vůlí v Rusku.

Ve dvou řadách před ním seděli s korunami* na hlavách, s šedivými, dlouhými, po šíji spadajícími vlasy a rovněž šedivými až po pás bradami biskupové a přednostové klášterů na zmíněných již stolicích, všickni ve zlatě a drahých kamenech a všickni obráceni zrakem k metropolitu. Z obou stran za stolicemi stálo jiné duchovenstvo, bílé i černé, tj. světské a klášterní: mniši všickni v černém, širokém a dlouhém oděvu, na hlavách vysoké, též černé kulaté klobouky s velkým, po zádech visícím černým závojem; světské duchovenstvo v barevných vyšíváných rizách (jako pluviale), veskrze pohledu vážného a ctihodného.

Již zevně nechybělo celému výjevu pranic na důstojnosti; s jakým ale okem naň musel hleděti každý, kdo věděl, že jsou zde shromážděni šediví zkušení starcové celého národu, aby připomněli lidu svému všechno dobré a zlé, které od počátku až do nynějška vlast potkalo, aby vynesli úsudek svůj nad veškerými dějinami svého národu; aby strašným prokletím všech škůdců a protivníků vlasti a vůbec prokletím bídných zločinů dali výstrahu proti podobným bezbožnostem a vděčným slavným připomenutím všech pro národ vykonaných obětí a dobrých skutků povzbudili k následování! A to jest oučel celé této slavnosti, který jsem arci teprv po skončení jejím jasně pozorovati mohl. Zatím se ale opět vrátím k dalšímu vypravování.

Na připravenou katedru vystoupil nyní archidiákon a rozervřev knihu počal hlubokým, vážným hlasem přiměřené čtení z bible (z Pavla k Římanům 16 a Matouše 10) jako přípravu a vstup k takové národní slavnosti. Pak nastalo na chvíli po celém chrámě ticho hrobové a zrakové všech s jakýmsi strašným očekáváním byli opřeni na katedru. Tu se po celé tvářnosti

* Biskupové řecké víry nemají vysoké mitry, nýbrž čepice na způsob korun, bohatě perlami a kamením posázené.

archidiákonově rozprostřela vážná přísnost a nadšení, i silným, co možná nejnižším hlasem počal takto:

„Kdo se protiví světlu pravdy boží, a temnotu duše své rozšiřuje v národu!“ — A pomlčev trochu, hlasem jako bouře „Proklet budiž!“ (anafema, tj. anatéma) promluvil. Tu se všickni starcové povznesli z křesel svých a mírným třesoucím se hlasem opakovali třikrát: „Proklet budiž! Proklet budiž! Proklet budiž!“ A opět diákon:

„Kdo životy a duše bratří svých svěřeny maje, nepracuje k jejich blaženosti, nýbrž k záhubě! — Proklet budiž!“ A všickni otcové opětovali třikrát: „Proklet budiž!“ V celém shromážděném lidu nebylo ani hnutí a já sám stál jsem překvapením takměř jako omámen.

„Kdo nepřispívá vlasti své v čas bídy, dopuštěné na ní rukou Páně! — Proklet budiž!“ A zase třikráte zdlouha a ztemna: „Proklet budiž!“

„Kdo se tak velice zapomněl nad národem svým, že pomáhá cizozemcům hubícím vlast naši a zvětšuje ponížení a hanbu vlastní krvi své, jako učinil Ivan Mazepa! — Budiž proklet!“ Tu bouřil mocný hlas diákonův jako hrom po klenutí chrámovém a snesl se po hlavách shromážděného, třesoucího se národu. A všickni biskupové a starcové smutně povznesli šedivé své hlavy řkouce: „Proklet budiž! Proklet budiž! Proklet budiž!“

Mráz mi šel po těle, když jsem si potichu opakoval jejich „proklet budiž!“ A tak diákon prošel všechny nepravosti, hříchy a bezbožnosti, které jen mohou býti proti Bohu, člověčenstvu a vlasti, vypočítaje jednu po druhé, vždycky stejně začínaje: „Kdo...“, a vždycky dokládaje prokletí, které pak podobně biskupové vstanouce ze stolic svých třikrát opakovali. Jména opravdová jistých známých přestupníků nejmenoval nikdy, vyjma jediný již uvedený pád s Ivanem Mazepou, kde se jako pro hroznost, nelidskost přestupků nějaká výjimka činila. Diákon všechno hlásal nejhlubším a nejsilnějším basem a jeho „proklet budiž“ hned po jmenovaném přestupku mi připadalo, jako by v prechlivé zlosti a ošklivosti nad jmenovaným hříchem nadšeně a kvapně jej zatracoval; ale mírný, slabý, mnohočíslný hlas

biskupů, který se teprv po chvílce povznesl a třikráte prokletí opakoval, zdál se mi jako nevyvratný úsudek po dobré rozvaze a jako zatracení nevýmluvných přestupků jednohlasným určením celé rady. — Při celém tomto prvním oddělení ceremonie, které asi hodinu trvalo, neopovažoval se lid téměř ani dýchat a veliký strach jevil se na tvářích celého zástupu.

Avšak přejdeme k potěšitelnější stránce slavnosti. Opět diákon otevřel knihu, ale nebyla to strašná kniha ošklivých přestupků, hrůzy a prokletí; byly to zlaté zápisky ruské historie, vděčné, citlivé upomínky všelikých dobrodiní, vřelá pochvala zásluh o vlast ruskou, vypočtení slavných jmen a krásných skutků zasloužilých v národě mužů. Líbila se mi především na celém ustanovení této slavnosti šlechetnost a velikoduchost, která při hanbě a přestupcích, zapomněvši černá jména zhybnulých již zrádců a škůdců, uváděla pouze všelike hříchy pro výstrahu současných krajanů, při chvalitebných však skutcích, zásluhách a dobrodiních nezamlčela ani jedno jméno mužů jednavších neb trpěvších pro vlast. Diákon četl vážným a veselým hlasem všechna ta krásná, zlatá jména, každé na čele skutků vykonaných osobou, která se někdy jménem tímto honosila, za každým mužem učinil diákon po vyčtení jeho zásluh malou přestávku, načež vždycky zvolal: „Věcnaja paměť (navěky budiž v naší památce)!“ Biskupové a metropolit pokaždé vstanouce opětovali třikrát: „Věcnaja paměť! Věcnaja paměť! Věcnaja paměť!“ A shromážděný lid pokaždé se zradoval, každé vyřknuté jméno opakoval tichým šepotem, tak jako by se duch zasloužilého krajana lehce vznášel přes celé shromáždění. Mnozí z přítomných vyzdvihovali děti své do výšky, aby vlastníma očima viděly řady starců biskupů, stojících a volajících „věcnuju paměť“ zásluhám některého jim právě známého neb oblíbeného muže. Abychom posouditi mohli, jaký as vplyv taková slova z úst biskupských na lid ruský míti mohou, musíme věděti, v jaké uctivosti své biskupy mají, jak je lid již zaživa takoruka co svaté ctí, poněvadž také opravdu chováním svým obyčejně všechnu pochvalu zasluhují, vedouce život opravdu tichý a příkladný.

Nemohu zde ani dost malý díl všeho toho opakovati; co diákon četl, bylo mnoho, velmi mnoho, celé dějiny ruského národu: pro nás také ani zásluhy takové a jména mužů, které neznáme a kteří na nás nepůsobili, velikou zánímavost mítí nemohou, ctíti však musíme tak krásné ústavy a obyčeje a přáti a starati se, bychom měli podobných. Podivuhodná byla opatrnost a starostlivost, s kterou se na každého muže, na každé dobrodiní pamatovalo. První bylo ovšem zavedení a rozšiřování křesťanského náboženství: tu mi arci hned napadlo, že i ctitelové Peruna národ a vlast svou milovali, dobře činili, zásluhy měli, a tedy také „věčné památky“ zasloužili; upokojil jsem se však myšlénkou, že jistá historie ruská začíná teprv od poznání křesťanské víry.

„Svatému caru Vladimíru, jenž rozšířil mezi námi carství nebeské a upevnil slávu jména ruského! — Věcnaja paměť!“

„Všem tichým a pracovitým mnichům,“ (v Rusích jsou mnichové tuze pracovití), „a odšelcům,* jenž v samotě chválili Boha, modlili se za náš rod a prací rukou svých, orajíce a sázajíce, vzdělávali a zvelebovali zem ruskou! — Věcnaja paměť!“ atd.

„Všem statným rekům, kteří zlomili těžké jho tatarské! Věcnaja paměť!“ atd.

„Měšťanu Mininu a knížeti Požarskému atd. Věcnaja paměť!“

„Petru Prvnímu, velikému rozmnožiteli a zvelebiteli vlasti, jenž zahanbil a pokořil všechny naše nepřátele, osvítil nás všelikým uměním“ atd., (tu následovalo ještě dlouhé vyčtení jeho skutků), „budiž jeho jméno na Rusi věčně jmenováno s úctou a slávou! Věcnaja paměť! Věcnaja paměť! Věcnaja paměť!“ Tu se po celém chrámu opakovalo jméno Petrovo, a málem že celý lid jednohlasně nevolal s biskupy „věcnou památku“.

„Všem dobrým cizozemcům, kteří ne se zbraní co nepřátelé, nýbrž s knihou co učitelé přišli do vlasti naší a nejsouce z krve naší zvelebovali nás všelikým uměním! Věcnaja paměť!“ atd.

* Odšelec jako poustevník, kdo hlučný svět opustiv, v samotě žije.

„Vojínům padlým v ochraně vlasti proti nátiskům pyšného francouzského dobyvatele! Věčná paměť!“

Co jsou všechny pomníky a valhaly, v nichž se vystavují plátěné a kamenné obrazy zasloužilých výtečníků; co jsou tyto památky, kterými oslavujeme více sebe co podnikatele než vy-podobněné ony muže; co jsou proti této zbožné, vroucí úctě zá-sluh vlasteneckých, proti živému slovu, hlásajícímu jejich jmé-na a činy z posvátného místa celému shromážděnému národu? Co jest obyčejná nynější žebrota, jenž současné lidstvo obtěžu-je, aby některému zasloužilci bývalých let chatrnou památku, tvrdý kámen vyžadonila, proti nádhernému zástupu nejvyšších důstojníků církevních a šedivých starců, jmenujících zásluhy a jméno v svatyni božské citlivými, vážnými slovy, která jdou ze srdce k srdci!? To jest nesmrtelnost, a blažená nesmrtelnost mezi svými! A kde jest jen jediný mladík, jenž by všechno ne-podnikl a neutrpěl pro takovou upomínku svého jména, jenž by váhal život svůj i nejdražší všechno obětovati za ubezpečení, že budou šediví starcové nad jeho zpráchnivělými kostmi vola-ti před celým národem „věčnou památku“ jeho jména a činů!? Nikdy jsem nemohl pochopiti velikou náklonnost Rusů k vlasti své, oběti, které na její oltář kladli, vida mnohé nesrovnalosti v zemi ruské; jak možná, aby lidé dobře povědomí lepšího zří-zení cizích zemí přece tak vroucně milovali svou, patrně mno-hými a velikými nedostatky sevřenou vlast? Jak jsem ale tuto jedinou slavnost seznal, přestal jsem se diviti velikému vlaste-nectví ruskému, kterému bychom se i my a jiní ještě národové od nich učiti mohli. Sprostý, necvičený kupec ruský obětuje bez velkého přemýšlení několikrát sto tisíc na zvelebení zemské; u nás se musí polovice takových dobročinných dárků obětovati na oznámení jich v novinách!

Ještě více jsem se ale divil moudrosti vladarské Petra a Ka-teřiny, která dovedla slavnost nevýznamnou, ba škodnou, v níž se dříve jenom kacířové anatemizovali, obrátiti v tak veliký pro-spěch vlasti, náboženství a mravnosti! Dovoleno-li na věci již dokonané přece ještě nedůstatky a chyby vystavovati, myslil bych, že by se z prvního dílu mnohé nepatrné ostrovtipnosti

teologické a mnohé malicherné kaceřování (upř. katolíků), z druhého však dílu velmi mnohá jména carů a příbuzných jejich, kteří se velké zásluhy o vlast míti nezdají, vynechati mohly a měly. Ale okolnosti tomu myslím tak chtějí.

Po těchto jak soudím trochu dlouhých úvahách, ku kterým mne jenom rozčilenost ku krásné věci zavedla, přejdu na třetí a poslední část slavnosti, jejímžto heslem jest „Mnogaja leta!“ Tu se obrací zřetel na nynější stav otčiny a přeje se jí a všem oudům veliké Rusi, jednomu po druhém, dlouhé trvání. Především, jak se samo rozumí, volá diákon velikému hosudaru „mnogaja leta“, co také biskupové třikráte opětují a nastavené po valech kremlínských kanony do toho hřmí, jako by chtěly přání biskupů zahlušiti, a zvony ze všech zvoníc zahučely povinně své přání. — Pak následovalo podobné „mnogaja leta“ císařové a celé rodině, každému zvlášť, nato veškerému kněžstvu, celému úřednictvu, slavnému udatnému vojsku. Po diákonu opakovali to přání jako dříve zas biskupové třikrát, načež pak chór zpěváků obyčejným, velmi příjemným nápěvem vždycky hodnou chvíli „mnogaja leta“ prozpěvoval. To však nebylo nic zvláštního, jelikož se v slovanské církvi po každé větší slavnosti po skončených službách božích též „mnogaja leta“ zpívává. Poznamenati ještě musím, že se při každém „mnogaja leta“ přítomní oudové toho stavu, který se právě jmenoval, vždy hluboce skláněli.

Myslil jsem již, že se slavnost, dosáhnuvši nejvyššího stupně krásy své v druhém oddělení, nyní poznenáhla k obyčejnosti schýlí, tu mne však ještě jednou posledním bleskem překvapila. Diákon zavíraje již knihu zvolal:

„A všem vám, pravoslavnému národu ruskému: *Mnogaja leta!*“ Biskupové opakovali do třetice a celý shromážděný lid ukláněl se hluboce naproti biskupům s veselou, spokojenou tváří, děkuje jim za srdečné přání. Všichni biskupové se zdvihli z křesel svých a provázeli metropolita Filareta skrze carská vrata* za oltář ku slavení veliké mši svaté.

* Carská vrata, prostřední v ruském oltáři.

Já však jsem již mezi sloupy chrámovými žádného neměl stání, ode všeho, co jsem slyšel a viděl, pobouřily se myšlenky mé, touha po samotě, abych myšlenky své zažítí mohl, hnala mne před chrám na prostoru kremlínskou, a tam jsem hned obrátil zrak na západ k vzdálené drahé otčině české. Cerkvy a paláce kremlínské stály v cestě očím prahnoucím po západě. Podivným, dětinským nápadem puzen vyběhl jsem na vysokou věž Ivana Velikého, jako bych odtamtud přes nesmírné planiny ruské a polské chtěl dohlédnout milé hrady pražské. V duchu jsem je arci viděl před sebou, očima však toliko zamodralou rovnou dálku. Tu mi napadlo poslední přání biskupů, a hned nesl vítr do sněžné dálky přání mé: „Všem vám, pravým, věrným Čechům: Mnogaja leta!“

Gulaňje

*Vince pili,
vazda zdravi bili.
Ilyrská píseň*

Každý národ mívá slova některá nepřeložitelná do jiného jazyku, poněvadž bývají pojmenování věcí a způsobů rovněž původních, které bychom nadarmo jinde v světě hledali. Čím samostatnější národ, tím více nacházíme v jeho mluvě takových slov, důležitých nadmíru pro národopisce a filology, jako zároveň nenáviděných od překladáčů a slovníkářů, kterým nejhorčí chvíle a bolestná škádlení tropívají. Popisovatel však cizích národů nemůže je než žehnati, protože mu jako ručky na rozcestí poukazují na zvláštnosti, původní obyčeje a zajímavosti národní, které právě vytknouti musí, chce-li se svým domácím zavděčiti; a není to paradoxon, vyřknu-li, že čím více který národ takých slov ve svém jazyku má, tím více povšímnutí ze stran jinonárodních zasluhuje. Kdekoli nacházíme na světě samostatnost, původnost, tam spěšme, neboť jen samostatnost a původnost učí, hřeje a těší. — Ale nepochybně že se již mnozí, jimž význam slova *gulaňje* povědom jest, usmívají učenosti a vážnosti, s kterou se k výkladu právě tohoto dosti veselého slova velebím.

Gulaň znamená u Rusů nepracovat, veselit se, procházet se, vyhodit si z kopýtky atd. Avšak jsou Rusové v této své veselosti znamenitě originální, bystrí, věru veselí. Oni pranic nerozumějí

tomu pověstnému německému vyrazení, když se totiž kmotr Šebestián se strýcem Tadyášem každodenně v hospodě sejdou, přátelsky se v tabáčním dýmu dusí a v pivě topí; v osm hodin řekne pak Šebestián rozčilen k Tadyášovi: „To pivo je dobré,“ načež mu Tadyáš po hlubokém přemýšlení v půl dvanácté, když se po té veselosti domů vracejí, poeticky rozpálen odpoví: „Máš pravdu, příteli Šebestiáne, to pivo je dobré.“ A takové sladké jho veselosti nesou tak dlouho, až každý naznačených Ódinem šest set sudů piva skrze své tělo prožene a třiceti centy tabáku stěny okoptí, načež k svým otcům na valhalské pivo a tabák shromáždění bývají. A to je ta pravá německá veselost, netrhá city, nedře fantazii, ouhlavní hubitelkyně piva a tabáku, na kterou bych si, kdybych k ní povinností zavázán byl, raději koně držel, aby ji za mne vykonával. Rusové a vůbec národy našeho plemene, kteří v nejobtížnějších pracech svých mnohem veselejší bývají než Němci při zábavách a plesech, musejí být ovšem excentriční, živější v radostech než Němci, jejichž měřítko tedy také nesmíme klásti k ruským obyčejům, sice bychom po německu splašenostmi nazvati museli, co po rusku sluje vyrazením. Tak si upř. kozák ukrajinský po nějakém čase namáhání v pracech umínil *pohulat*. Zapráhnul voly do vozu a v červených širokých šaravárách (spodkách), které znamenitý ruský spisovatel Gogol šíroostí k Černému moři rovná, táhnul k limanům (zátoky solné u Černého moře) pro sůl. Naloživ, ovšem zadarmo, tolik soli, co se uvéstí nechá, *čumakuje* (technický výraz maloruský: vozatajem býti) s ní jak možná nejdále k severu, poněvadž tam vždy vyšší ceny nabývá. Pak v některém městě, v kterém se mu zdá „dobře pobýti“, zpeněží sůl, vůz i voly, najme bandu muzikantů, s nimi po městě táhne, pije, zpívá a hajdučuje (kozácký tanec), častuje kohokoli a hází peníze mezi lid, pokud mu jen „hroší“ zbývá. Němec by si takové bouření nemohl jinak vyložití než bláznovstvím; a jaké slovo by mu pak zbylo na pojmenování té bujnosti, když radostí více než nápojem podnapilý kozák, přitancovav někde náhodou k sudu kolomazi, komickým nápadem veden ve svých krásných červených šaravárách do ní vskočí a pak jinak obarven dále hopcuje? Odbyv peníze a vybib

dle starodávnického nábožného obyčeje několika židům, vrací se kozák z pohulanky domů. Arciže moskovština a ukazy bílého cara znamenitě přistříhly a obmezily, řekl bych zněměly, tuto dávnou hajdamáckou veselost.

Podobným způsobem, ačkoli již povážlivěji, bouřivají Velkorusi: napřed pilně, úsilně pracují, pak ale, když si vyražení popřátí umínili, zapomínají na všechno jiné, jako by zítřka již žádného dne, žádného světa, žádných klopotů nebylo. Ruský *maladec* (jonák), když si umínil *pohulať*, tančí, jako by si chtěl nohy přelámat, zpívá, jako by se chtěl o hlas připravit, a pije, jako by chtěl duši vypustit. Ve zvláštním však a nejužším smyslu jmenují se slovem *gulaňje* národní zábavy na jisté sváteční dny, na způsob naší pražské ve Hvězdě, které se v ruských městech, a jmenovitě v Moskvě, v tomto co nejnárodnějším, nejruštější, několikrát do roka odbývají. Poněvadž se v nich nejrázněji ruský duch a způsoby jeví a poněvadž se nám v nich představí nejlépe rozličné druhy ruského a moskovského obecnstva, popíšu zde co možná zevrubně a živě celý běh gulání v Moskvě. Nejznamenitější bývají pod Novinskem na Svetuju (Velikonoc) a na maslenicu (konec masopustu), pak prvního máje v Sokolnících a ve čtvrtek asi v polovici máje na semik v Marinoj Rošči, kromě jiných, méně patrných. Všechna tato gulání jsou si v hlavních charakteristických věcech podobná, každé však má nějaký zvláštní původní ráz, vyznamenávající je od jiných; pročež je také zvláště popíšeme. Napřed gulání pod Novinskem.

Pod Novinskem se jmenuje v Moskvě ulice dlouhá, široká, asi jako náš Konský trh, jenomže mnohem chatrnější, dlážděná jen po obou stranách u domů, domy malé, neouhledné. Vlastně se jen dolní polovice tak jmenuje, a ta také hlavním rejdištěm celého gulání bývá; horní část, nazvaná Smolenský rynek, co moskovský tarmark každonedělně zkoumatele ruských obyčejů na se vábí, kdež také časem svým čtenáře své provéstí neopomineme.

Pod Novinskem tedy panovala již nějaký čas velká činnost: boudy rozmanité velikosti a formy se stavějí v jedné řadě

prostředkem přes celé náměstí, v kterých umělci rozličných národů a ještě rozličnějších schopností budou obveselovat pravoslavný národ; cesty v okolí se jakžkolivěk zalepují a zasejpají, při které příležitosti nemohu opominout, že si ještě posavád na moskovskou dlažbu často s bolestí vzpomínávám, které se, jmenovitě v jarní dobu, sotvakterá jiná středověká tortura vyrovnati může. — Po celé Moskvě se nemluví o ničem než o nastávajícím gulaňji, kočáry se spravují, okrašlují, nádobí na koně se leští, černí, koně se opatrněji čistí, hřívý se pletou, ocasy přistřihují, kopyta černí, kočí, který se více za část ekypáže než za bližního považuje, dá se do stříže i co do vousů, i co do vlasů, aby koním ani pánovi hanbu nedělal; kupují se nové, stříbrem neb ocelí kuté ohlávky a postraňky koním, nové premované klobouky, nové vyšívané livereje služebníkům. Zde musím pro některé v poměrech ruských nezkušené poznamenati, že si pravý ruský bárin (pán) na krásných kočích a služebnících rovněž tak zakládá jako na hezkých koních a hezkých kočárech, a proto si snadně můžeme pomyslit jeho mrzutost, nemá-li před guláním kočího s dosti hustou a dlouhou bradou, jak se sluší tlustého a hezkého, jenž by náležitě graciózně mezi prsty držeti uměl opratě. Znal jsem bárina, který v takovém nepříjemném pádu svého nejmilejšího koně, „permskuju lošadku“, ovšemže bez nádobí, dal za takového dokonalého kočího a ještě šest set rublů přidal, s tou však výminkou, aby se mu kočí odevzdal v ouplném svátečním oděvu. Nelze však tuto jednotlivou událost považovati co úplné měřítko ceny kočího a koně vůbec: jenom ruský kůň jest skoro v každém pádu lacinější než kočí, arabský, anglický, turecký prodává se bez nádobí dráž než nejlepší kočí i s oděvem. Dle této ceny také pak bývá poměr domácí mezi koněm a kočím a vážnost, v které u pána svého stojí. Abychom celou věc přirovnali k něčemu známému, řekneme, že s ruským koněm kočí tak asi zacházeti může jako vesnický učitel se svými žáky: učí je, tresce, bije, třepá, jak srdce ráčí; s cizozemskými koňmi musí však obcovati jako „hofmistr“ se svým chovancem, mladým šlechticem: neučí je nic, netresce, stará se jenom o jejich příjemnost a dobré zdraví. Nepochybujeme také,

že se pán tak nemrzí, když kopne kůň takový kočího, jako by se hněval, kdyby kočí kopnul koně.

„Jaký to tam povyk na ulici? Hej, čelavěk!“ volá domácí pán na sloužícího. Člověk jest slovo, kterým se vůbec v Rusích nazývá služebník, když ho nevědí neb nechtějí volat křticím jménem, a tak odňavše svým sloužícím skoro všechna lidská práva, zanechali jim pouhý titul člověka.

Přiběhne tedy ten titulární člověk v krásném fraku, dobře uhlazen, který, jak ho tu vidíme, se vším stojí asi za 1 200 rublů. „Slyším!“ zvolá tento člověk.

„Co se stalo?“

„Splasili se koně Nikolaje Nikolajeviče.“

„Jak? Moje anglické koně?“ zvolá uleknut pan Nikolaj Nikolajevič.

„Nic se však nestalo, kočí je nepustil z rukou.“

„Nu, slávabohu!“

„Ale kočí se velmi potloukl, Vaše Prevoschoditelstvo!“

„A, darebák! Proč nedal pozor, žádný ho netloukl, tloukl se sám!“ — — —

Tyto tři čáry jsem postavil proto, aby každému čtenáři zůstalo trochu času povážit si, čím by byl v Rusích nejraději, pánem, kočím, nebo koněm? Já, smím-li tě prositi, Perune, ó, anglickým koněm!

Bude mi líto, pakliže se snad mnohému po předešlých slovech nebudou již tak líbiti ony krásné ekypáže, které hodlám popisovati, protože jsou hlavním živlem celého gulání. Co zatím veškerá Moskva, jmenovitě pěkná pleť, o ničem jiném nepřemýšlí, nepečuje a nepracuje než o tom, jak by se zejtrějšího dne co nejnádherněji ukázala spoluobčanům svým a jak by co možná nejdokonaleji užila všech sladkostí gulání, podíváme se zatím v sobotu pod Novinsk, na ono osudné místo. *Balagany* (boudy) stojí všechny již v nejkrásnějším pořádku, hlavním bokem všechny obráceny na jednu stranu; vedle balaganů z obou stran jsou nechány široké ulice, po kterých se pohybují návštěvatelé těchto rozličných komedií, pak ale běží z obou boků po celém náměstí silné zábradlí trámové. Mezi tímto zábradlím

a mezi domy vykázáno místo kočárům, aby jejich veliké množství pěší v nebezpečnosti neuvádělo. Poněvadž však skrze obzvláštní oudatost a prudkost nižších tříd ruského národu ani ono místo okolo balaganů veliké bezpečnosti neposkytuje, nýbrž rozšlápnutím všech prstů, pomazáním kolomazí a blátem, utrhnutím šosu aneb dokonce povalením a úrazem hrozí, staví se pokaždé podle nařízení na straně fronty od sebe asi deset kroků vzdálených balaganů dvojnásobné zábradlí, takže ulice mezi nimi povstala podává aspoň poněkud bezpečnějšího místa pěší části vyššího obecnstva. — Ostatně oboje to gulání, v masopustě i o Velikonoci, má docela stejný ráz, kromě změny, kterou povětrnost s sebou přináší, ledaže některá bouda jiná se vystaví. Masopustní gulání, když obyčejně země bývá ještě tuze zmrzlá, předvede pozorovateli na oči všechny kožichy veškeré matičky Moskvy; mezi velikou řadou cizozemských kočárů vyskytnou se také někde národní ruské široké saně „rozvaliny“, ověšené pestrými koberci, před nimiž ta pověstná „trojka udalaja“* s podivným řemenným třepením hrdě poskakuje. Velikonoční zas jest podivná směsice jara a zimy, obyčejně nepříjemné blátem, jinak ale přece mnohem slavnější a lidnatější než masopustní, neboť Velikonoc má u Rusů přede všemi jinými svátky znamenitou přednost. V neděli ráno v den gulání již na izvoštíkách znát, že jest znamenitý den: jsou o několik procent dražší a nadutější a přitom i hrubí. Jiného dne, jak jen domovní dvěře vrznou a člověk v dlouhé šubě na ulici vystoupí, již se sype několik nejblížeších izvoštíků pro náklad: všickni se smeknutými čepicemi táží se uctivě, kam se líbí, jeden nad druhého provolává nižší cenu, za kterou tam co nejrychleji dojede, každý vychvaluje svého koně, své saně neb drožky s rozličnými satirickými dodávkami o svých konkurentech; smlouvá-li s nimi kdo, prosejí jen co nejuctivěji, aby jim neublížil, dávající mu přitom nejponižnější titule. Dnes ale, v den gulání, kde vědí, že jich nejvíce zapotřebí a že budou mít celý den ustavičně výdělky, ani se žádný vstříc nehne. Zavoláš-li naň, počká si vážně, až k němu sám dojdeš; pak

* Tři koně v jedné řadě, prostřední pod obloukem.

žádá třikrát tolik než jindy, a zdá-li se to komu mnoho, hned mu uštěpačně odsekne, aby jezdil kravami, nemá-li peněz na koně. Okolo Podnovinska hemží se jich jak mravenců, a bůhví jaká by tam byla chumelice, kolik by tam prasklo ruk, noh, ba životů, kdyby pádný knut, duše všelikého pořádku na svaté Rusi, v cvičené ruce uralského kozáka nechladil krev bujným izvoštíkům. „Stoj! Nělza (stůj, nemůže to být)!“ křičí vousatý kozák z huňatého koníka svého na dotěravého izvoštíka, který se někam cpe, kam veřejné dozorství nepouští. Izvoštík jako by neslyšel. Kozák přetáhne ho knutem, až se ze zad zakouří: „Govoral těba, stoj (praví se ti, stůj)!“, načež se izvoštík zastaví, a rukou silná gesta prováděje, kozákovi rozličné pochybnosti a námitky činí. Kozák, plnitel příkazů, nepřijímající žádných návrhů, ani slova neodpovídaje přeměří izvoštíka knutem přes napřaženou ruku, a pak poposkočiv k předu vyloží koni zapřaženému nahajkou (knutem) to, čemu izvoštík rozuměti nechce, a odvrátí tak celou povozku od té strany, kam se příjezd zapovídá.

Takových a podobných scén uvidíme množství dříve, než na místo přijdeme. Je právě k jedenácté hodině před polednem a v tu dobu promenuje veliký svět moskovský mezi oněmi dvěma zábradlími v ouplné skvělosti módy a domnělé pařížské krásy. Z obou konců při vchodu stojí dozorcí k tomu oučelu, aby nevešlo nic nečistého mezi zábradlí. Celé obecnstvo v Rusku dělí se hlavně na dvě části, které zde pojmenujeme s obyčejným tam způsobem, totiž *páni* (gospoda) a *narod*, to jest část „evropejská“ a část ruská, aneb sumárně z jedné strany *frak*, z druhé *kaftan*. Tyto dvě části ruského obecnstva dělí se od sebe tak jako olej a voda, jako den a noc: k první, evropejské, fračí straně náleží celá šlechta, obsahující v sobě veškeré úřednictvo, důstojnictvo, pak všechny cizozemce, kterým vzdělanost, známost cizích, neruských jazyků a evropejský klobouk a rukavičky dobývají všude v Rusích v obecnském životě šlechtická práva; k druhé, ubohé straně jsou zavrženi všickni nešlechticové, kteří si posavad ani vousy, ani kabáty po cizozemsku přistříhnouti nedali. Dva tito druhové tak se v každém ohledu od sebe liší, že může rozdíl mezi nimi poznati i slepý, a to opravdivě,

beze všech tropů mluveno, protože se od sebe rozeznati mohou i pouhým čichem.

Mnozí snad z čtenářů o pravdivosti posledního tohoto tvrzení pochybovati budou, viníce mne v duchu svém z vymejšlení a rozšiřování bájek, jakové obyčejně opisovatelé vzdálených zemí protrušovati obyčej mívají; mně však jest velmi mílo, že při té příležitosti, ohražuje svou pravdymilovnost, budu mít čest zvláště pánům přírodopiscům posloužiti důležitým povšímnutím, které jsem učinil a které by snad, kdybych je teď neuveřejnil, k veliké škodě našich potomků věčně tajným zůstalo. Nalezl jsem totiž dlouhým pozorováním neomylný příznak druhový, kterým se oba díly obyvatelů ruských vždy lehce a pouhým nosem od sebe rozeznati mohou: co je pán, šlechta, evropejská strana, voní *pižmem*, co je mužik, nevolník, kaftanová čeled, zas *juchtovinou*. Kolikráte jsem na ulici pro ten svůj způsob poznávat důstojnost Rusů zamhouřenýma očima, pouhým nosem, v posměch přišel, ovšem jen u lidí nechápajících hlubokost mého vynálezu, který jsem co sladkou tajnost u sebe choval. Juchta, pižmo — mužik, pán! Tak sám u sebe prohazuje, chodíval jsem častěji po navštěvovaných procházkách, bulvárech moskovských, a se zavřenýma očima lapal jsem jenom nosem ten panský, neb mužický vítr.

Juchtovina jest národní ruská vůně; tou jest nadchnuta celá Rus, celá Rus pravím, i pánové, kteří jen proto pižmem voní, poněvadž ním tu pravou národní ruskou juchtovinu zahlušíti chtějí, právě tak jako se vůbec zahalili tělem i duší do cizozemštiny, udusivše všechno, co v nich bylo domácího ruského. Kamkoli se člověk vrhne, všude juchtovina, v chrámech, na ulicích, doma, v hospodách, takže jsem si již kolikráte přál, co si člověk jen v zoufalství přátí může, abych neměl nos. Jako říkají nyní Angličanům John Bull, Němcům Michl, prorokuju, že budou i Rusům, až jen více v Evropě zdomácnějí, říkati *juchta*, která také svým časem, jak se snadně předvídati může, úplně zvítězí nad pižmem.

Aby ale snad někdo nemyslí, že celý tento po obšírné ruské zemi rozvedený smrad povstává pouze od kůží, i u nás juchtami

zvaných, musím zde podotknouti, že nikoli: juchtová tato esenci jest zvláštní smolovitá tekutina, kterou se boty, rukavice, vozy a jiné rozmanité věci maží a také kůže upravují, takže vlastně každá ruská kůže juchtovinou voní. Zápach tento, kde se rozhnízdí, jest tak trvanlivý, že moje tlumoky a všechny v nich přivežené věci po dlouhé, téměř třisetmílové cestě vždy čistým povětrím přece ještě dlouhý čas doma takovou ruštinou zaváněly.

Abychom se ale opět z Čech pod Novinsk navrátili: *pižmo* tedy mezi zábradlími hrdě se prochází a *juchta*, nepřipuštěná do panské ohrady, dívá se ponížene na strakaté klobouky, kterými madame Annette, nejprvnější toho času modistka moskovská, zvýšila cenu jednotlivé dámské hlavy o padesát rublů banko. „Madame Annette“ jsou čarovná slova, zlatem vyrytá na velikém paláci v Moskvě blízko Kuzněckého mostu (v Moskvě as tolik co Železná neb Jezuitská ulice v Praze), v kterém ve dvoře ustavičně stojí několik vznešených ekypází, přikvapilých tam ve věcech nadmíru důležitých: kněžna K. se přijela poradit, má-li si zejtra dát přidělat na klobouk bílé, nebo černé péro, kněžnu L. hryže svědomí, že si dala na šaty přišít jen dvě garnitury, kněžna M. viděla ve snách zázračně krásnou mantilu a nemá pokoje, pokud se jí opravdu nezjeví, kněžna N. onemocněla od těch dob, co kněžna O. dostala z Paříže ten osudný čepec s bílou růží, a neuzdraví se dříve, pokud jí madame Annette nevytvoří ještě geniálnější: a tak celá Moskva nemá útěchy a pokoje, pokavád neputovala k paláci madame Annetty. Palác generálního gubernátora, univerzita jsou také poněkud důležité domy, ale proti domu madame Annetty nejsou ničím; z něho vychází vláda, převaha nad celou Moskvou a nad okolím daleko široko.

Z něho také vyšly triumfální a závistné pohledy, jimiž se potkávají promenující dámy, co zatím všickni franti* z vyvýšeného hlediště u restaurace bedlivým okem jednotlivé módní komety cenzurují, dýmající pro zahrání tabák Žukova a různobarevnou ostrou vodkou obrazotvornost svou podpalující.

* Frant se jmenuje po rusku módní hejsek, lev.

Mezi řadami dospělého již *pižma* nalézá se také mnoho mladého, které se svými bonami, guvernankami, guvernéry, učiteli, preseptéry, monsieur, mastery atd. buď vznešenější boudu navštěvuje, na kočářích okolo se pomalu projíždí, aneb jen pouze sem tam chodí. Před polednem jezdí sice také na vykázaném místě kolem okolo celého náměstí vážným krokem kočáry, ačkoli ne tak hojně jako odpoledne: nesedí v nich ale žádný vyrostlý, leda by na děti pozor dával, poněvadž celé předpolední gulání na kočářích jenom výhradně dětské jest.

Tu vidíme na jednom kočáře ruskou ňáňušku (chůvu) v národním kroji, v bohatém zlatém kokošníku (čepci), v damaškové dušehrejce (zvláštní kabátek) sibirskými veverkami podšíte a soboly premované, tu zas několik dětí oblečených velmi vkusně v národním kroji selském. Zvláštní jest obyčej mezi pány ruskými, že své děti, a jmenovitě chlapce zcela dle národního selského kroje, ovšem z bohatých látek a čistě zhotoveného, odívají. Mílo se jest na tyto sedláčky z rozličných krajín veliké ruské říše a na tu směsici národních krojů podívati, když se někde více dětí do společnosti sejde. Škoda jen, že hned z mládí od národního jazyka a obyčejů skrze cizozemské své vychovatele odlučování bývají, a tak národnost jen povrchně na sobě nosí, vnitřku ale v duši a v srdci zahnízdí se chladná cizozemština. Naše mládež arcí nenosí národnost ani v sobě, ani na sobě.

Přítomný právě toho času v Moskvě Čech, pan Č., kterému jsem co tlumočnick ruské způsoby okazoval, divil se velice, že se mezi těmi zábradlími, kde se procházelo pižmo, mluvilo skoro veskrz francouzsky, německy a anglicky, ruský pak domácí jazyk jenom ve vyhnanství mezi juchtou zazníval.

„Toť jsem jakživ nemyslel, že by se i zde za národní jazyk styděli,“ pravil pan Č.; „až posud jsem byl vždy toho mínění, že takový způsob panuje jenom v Čechách.“

„Vidíte,“ odpověděl jsem, „aspoň máme to ulehčení, že ti pánové v Čechách, kteří se za náš jazyk stydí a cizím jazykem nedůstatky svého vzdělání zakrývají, nejsou jediní sprostáčkové na celém světě. Teď jste se přesvědčil, že mají všelikde své pány bratry.“

Když jsme spolu tak a podobně o záležitostech národnosti rozmlouvali, zaznělo za námi uctivé „Bermedé muá!“ rázem takovým, jakýž nabývá francouzština v neohrabaných ústech německých, a ohlédnouce se uviděli jsme človíčka v ošumělém fraku na příkoř zimě, v drobet pomačkaném a zamaštěném klobouku atd. Pod rukou držel nějaké brošurky, a jednu z nich nám podáváje, jmenoval ji svými básněmi, a sebe co chudého německého básníka naší milosrdnosti co nejzdvořileji po německu rekomendoval. Podivili jsme se neobyčejné pružnosti a rozsáhlosti německé literatury, jak daleko až svůj vplyv rozšířila, a nezameškali jsme u vděčném vzpomnutí na domácnější zásluhy její u nás jí v osobě nuzného zasvěcence několik ruských měďáků almužny podati.

Pravý svůj ráz a jako úplněk dosáhne ale gulání teprv ve čtyry hodiny odpoledne: v tu dobu již všechny ekypáže, kterým jest souzeno zdobit onen svátek, valí se v slavné řadě. Abychom si povážiti mohli velikolepost tohoto výjevu, musíme pomyslit, že na celém, asi Konskému trhu rovném náměstí kolem doko-la a ještě v několika sousedních ulicích dvěma řadama množství rozmanitých kočárů se táhne, a sice vážným krokem, jeden za druhým, tak jako by žádného konce neměly. Všechny postranní ulice, mimo jednu, v každém konci náměstí jsou lanami zavřeny, aby se tato slavná řada nikde nerušila příjízďíci-mi; každý, kdo se se svým kočárem ke gulání připojiti hodlá, nesmí to učiniti než na místě k tomu určeném.

Hlavní ale místo, na kterém každý koči své koně v nejparádnějším kroku drží, jest ona celá strana náměstí, ku které jest fronta boud obrácena a při které také jest ono již vzpomenu-té dvojí zábradlí pro pěší navštěvovatele. Na kočáry pohybující se na této straně nahoru a dolů namířena jest pozornost a kritické oko celého obecnstva moskovského: dlouhá řada *frantů* odvážlivějších vystoupila z bezpečného mezizábradlí a postavila se v rozmanitých malebných pozicích, nejvíce záda nedbale o zábradlí opřena majíc, do prostoru kočárům vyměřeného. Tam buď na jednom místě stojíce, známé své jedoucí na kočá-řích (největší část posádky kočárové jsou dámy) pozdravují,

aneb hrdinsky nasazující nohy a čistotu obleku svého, vedle známého kočáru nějaký kus cesty vykračují v nepatrném rozhovoru s jedoucími, kdežto zatím jiní, jízdečtí *franti*, nejvíce studenti a důstojníci, na ouzké, mezi těma dvěma řadama kočárů pozůstalé uličce graciózně poskakují, okazující svou a svých koní neohroženost a nabytou v jízdectví virtuozitu.

I my se postavíme v duchu vedle zábradlí aneb do okna některého domu, která jsou, jak se rozumí, také plná diváků, a povšimneme si trochu ekypáží. V Praze ovšem nemáme žádnou podobnou slavnou projíždku kočárů, ale i v jiných velkých městech evropských, kde v obyčeji jest, jako v Londýně, v Paříži, ve Vídni, nemůže se rozmanitostí a pestrotou, nevím také, zdali počtem, vyrovnati moskovským. Na moskovském gulání vidíme kočár přivezený zrovna k té slavnosti z některé vyhlášené dílny londýnské, pařížské nebo vídeňské vedle jiného, který by opět žádné muzeum starožitností ze své sbírky vyloučiti nesmělo; mezi ekypážemi vybudovanými v rozličných zemích a v rozličných dobách vyskytne se i některá komponovaná a provedená od některého tvrdohlavého ruského umělce v šlakovitém slohu; na některé zas, která se pánu svému velmi jednoduchá zdála, přiděláno jest nějaké zvláštní moskvanské capriccio buď v střapcích, neb barvě; k tomu ještě rozličná spřežení, tu dva koně, tu čtyry v jedné řadě, tu čtyry po dvou za sebou, tu trojka, a všechno to dílem po evropsku, dílem „po našemu“ (po rusku), a již tu máme chaos, pestrotu, které se snad nic nevyrovná, leč snad pestrota pěších mezi zábradlími a balagany.

Nejhojnější mezi nimi jsou párové kočáry a obyčejné *čtverně*, výjimkou jenom sem tam trojka a čtverňa jednořadová, jakož i ruský národní pár. Obyčejná čtverně jest nejobvyklejší panské spřežení v Rusích: na náručním koni v předním páře sedí mladík, nazvaný z německého farejter, s krátkým bičíkem v ruce, jenž pronikavým křikem „padí, padí“ ostříhá pěšechodce před neštěstím a napomíná k vyhýbání. On, jakož i kočí na kozlíku jsou oba ve zvláštním národním oděvu, který takofka všeobecně na ruských kočích vidíme.

Dlouhý řásný soukenný šat až na paty, bez límce, bez knoflíků na životě těsně přiléhá a zapíná se na haklice pod levým pažím, takže ani ono místo, kde se zapíná, viděti není; okolo života drobně sebrané hojné záhby, krk nahý, vlasy dlouhé v jedné míře kolem dokola přistřižené, jak u nás říkáme, podle rendlíka; brada ne dlouhá, ne krátká, asi tak, jak nyní móda žádá; na hlavě v létě nízký klobouček, v zimě vysoká barchátová čtverhranná čepice barvy nejvíce červené a stříbrnými šňurami a kožešinou premovaná; kromě toho bohatý, zlatem neb stříbrem šitý hedbávný pás okolo těla, uvázaný bez mašle, avšak s dlouhými po boku konci. Takový oblek, vlastně nic jiného než dávný národní kroj, který také překrásně sluší na těle, nyní již tak na kočích zdomácněl, že téměř s ideou kočího v jednu bytost srostl.

Co je ale věc nejdivnější, jako nějaké filologické paradoxon, že pro takové národně oblečené kočí Rusové ani žádného ruského jména nemají: Rusové, kteří všichni a napořád jezdí, zde, kde se tak málo pěšky chodí, že skoro i žebrák ode vsi ke vsi po žebrotě jede, nazývají kočího „kučer“, vypůjčivše si to jméno od ubohých pěšáků Němců, kterým se jenom začas na výroční slavnosti udává naložiti své tělo na nějakou bryčku s plachtami.

Ruský pár jest opět spřežení u nás dokonce neobyčejné, ba našemu páru docela protivné. Tam jest hlavní vlastnost, aby oba koně si nikterak nebyli podobní, ani barvou, ani postavou: jeden, větší a rovně hlavou do výšky, zapřažen jest mezi dvěma vojema zrovna vprostředku povozky, druhý, s dlouhou hřívou, s hlavou sehnutou dolů a nalevo, připřažen jest z levé strany: onen mezi vojema vlastně táhne a řídí běh povozky, druhý, jak říkají Rusové „v přípřažce“, jenom nejvíc laškuje a divné vyvádí skoky.

Povozky o jednom koni nepřipouštějí se žádným způsobem do řady: jedinou výjimku za čas mého pobytí v Moskvě učinil jistý generál. Zde mimochodem připomenu, že ruští generálové (i civilní ouředníci, kteří se důstojností generálskému stupni rovnají, nazývají se tímto jménem) jsou zvláštní třída lidu, z kterých se mnohá i pro jiné platná nařízení jakoby nic svezou; zdají se mi jako vysocí vrchové, na kterých vždy jasno jest, ačsi

na nížinách hrom bije a déšť lije. Při vchodu do chrámu neb nějakého jiného domu, na konci ulice atd. stojí kozák s nahajkou a odstrašující formulí „zděs něvpuskajut“ (sem se nepouští); najednou se ale zableskne generálský kabát a kozák oněmí a ustoupí: generálům je všechno otevřeno, všechno dovoleno. Velmi často jsem se při slavnostech, ku kterým by mi můj obyčejný kabát přístupu nebyl vyjednal, schoval za prsa generálská, hustě posetá řádami; rychlým krokem a s tváří přísnou vykročoval jsem za ním jako jeho stín, a moc vyzářená z pentliček a křížů řádových byla tak silná, že i mně otevřela bránu; žádný kozák, žádný policejník neosmělil se mne zastavit.

Takový tedy generál umínil si navzdor zavedenému obyčeji projížděti se mezi ostatními jedním koněm: na krásném anglickém dvoukolovém kočáríku, on sám v úplné uniformě, na prsou strakatinu řádů, v pravici karabáč a v levici napnuté opratě, přijel na místo policejní dohlídky. Jak se zeza rohu ulice ukázala jediná konská hlava, napřáhl na ni kozák knut: když ale za hlavou a za ocasem hned nato vyskočila postava generálská, uleknul se ubohý kozák nad svou nepředloženou smělostí. Aby však ani podezření nenapadlo panu generálovi, že jeho šlechtěného koně hodlal přetáhnout, pustil opatrný kozák již napřažený knut s velikou přítomností ducha na nevinná bedra právě přítomného kramáře, cosi k tomu zamumlav.

Hned za filigránskou dvoukolovou ekypáží generálovou valil se hmotný, důkladný kupecký kočár; na čtyřech tlustých kolách vezli čtyři velmi tlustí koni a čtyři ještě tlustší služebníci (dva kočí, dva vzadu) čtyry přetlusté „kupčichy“ (kupcovky), kterými byl prostranný kočár jako mozaikou tak těsně naplněn, že ani nejmenší skuliny mezi nimi nezbyvalo. Kupci jsou velmi bohatá, avšak nevzdělaná a od šlechty povržena část ruského obyvatelstva, která se přepychem, marnotratenstvím, ne však vkusem vyrovnati usiluje šlechtě. Přitom mají jakési staré všeobecné privilegium tlustoty, kterého zvláště jejich paní a dcery již z mládí užívají. Poněvadž se tloušťka mezi hlavní vlastnosti holky a paní klade a poněvadž ženská plet kupeckého stavu největší část života doma v jídle a v povalování trávívá, lehko jest

pochopiti, že pak cizozemský člověk, potkav nenadále takovou *krásnou* kupčichu na ulici, nechtě zvolá: „Požehnej pánbůh!“ Jako staří Čechové měřili tloušťku stromu na objetí, „dub v patero neb sedmero objetí“, tak by se dle mého mínění i o těchto kupčíchách mluvit dalo, a rád bych se podíval na člověka s tak dlouhýma rukama, jenž by si sám a najednou takovou požehnanou kupčichu obejmouti troul. Přitom buď mají svůj zvláštní národní oblek, aneb, jak již se nyní zvlášť v Moskvě velmi zhusta děje, módy evropejské, avšak dle zvláštních zásad svého nepatrného vkusu. Zásady tyto zdají se být sice na první pohled dost rozumné a jsou asi takovéto: Nač mám nosit frak pod kabátem, kde ho žádný nevidí, budu ho raději nosit přes kabát! Tak tedy kupčichy na své obšírné tělo navěsí všechno, cokoli skoupiti mohou, ať se to k sobě hodí jakkolivě, jen když to je hodně drahé a strakaté, a kolikrát mi napadlo, že by si dle těchto zásad mohly nalepit na šaty různobarevné ruské banknoty, a zajisté by nejlépe dosáhly svůj ideál i v drahotě, i v strakatosti. — Již na první pohled rozezná se hned ekypáže kupecká a šlechtická: třeba by se některý kočár staromódního venkovského šlechtice, kdyby byl bez kol, od mnohého nezkušeného velmi snadně držeti mohl za starou almaru aneb za necky, přece se takový starý neouhledný kočár, i s huňatými malými čtyřmi koňmi ještě nikterak nedá porovnat s tou směsicí bez vkusu, kterou se vyznamenávají přede všemi jinými kupecké ekypáže.

Každý se snaží čímkoli obrátit pozornost obecnstva na svou ekypáži: tu stojí vzadu dva služebníci v červených frakách, zvláštní jen právo přídvorních osob odívati tak své služebnictvo; tu zas si někdo, jemuž se vlastní osoba příliš nepatrnou zdá, aby si jí všimlo obecnstvo, za drahý peníz koupil mouřenína a postavil v podivném kroji za kočár; jiný zas, cizozemštinou docela prosáklý, podšitý a podrážený, oblékl i kočího svého do obyčejné evropejské livereje, co je v Moskvě tak nevidaná věc, že na sebe pozornost zvrací. Každý ale na odívání bohatství, vkus svůj, všechno se blyští, jeden nad druhého; pán jinak dosti šetrný nechce se tuto veřejně od žádného dát zahanbiti a převýšiti nádherou.

Zde doložím pravou ruskou anekdotu, která se přihodila v čas gulání. Jistá velmi šetrná paní, která hlavní péči o to vedla, aby služebníci s šatstvem opatrně zacházeli, koupila také ke gulání novou drahou livereji a odevzdala ji služebníku nováčkovi s ostrým opakováním obyčejných svých pravidel. V ouplné své kráse stál tento při gulání za kočárem, tu najednou nastal déšť. Opatrný služebník, pamětliv pravidel paní své, v tu chvíli svlékl ze sebe kabát a zaobaliv podával ho skrze okno paní do kočáru, aby nezmokl. Tato mu arcí přikazovala hned se zas obléci, ale služebník v mylném domnění, že se to děje pouze ze starostlivosti o jeho zdraví, násilně vrazil kabát do kočáru doloživ: „Vždyť mi déšť nic neuškodí, nejsem z cukru.“ Nato se hned bez kabátu za kočár postavil, a lehko si pomyslíti můžeme smích všech ostatních a zlost paninu, když v takovém stavu nevyhnutelně ještě as půl hodiny volným krokem mezi jinými jeti musela, než došla k místu, od kterého se odjížděti dovoluje. Co se potom doma opatrnému nováčkovi přihodilo, o tom by nejlépe vypravovati mohl karabáč, kdyby mluvití uměl.

Co se tedy z jedné strany panstvo moskovské nádherou jeden nad druhého vypnouti usiluje, podíváme se na druhou stranu k řadě balaganů, kde zas komedianti v takovémtéž závodu jeden nad druhého umělostí vyniknouti a pozornost i peníze obecnstva k sobě obrátiti hledí.

Pro lepší poznání vypočtu zde řadu balaganů zúplně tak, jak byla 1844 v čas gulání velikonočního.

Hned první zkraje stála zamilovaná ruská houpačka v způsobu větrného mlejna; mezi ramenama jsou vsazeny truhlice se sedadly asi tak širokými, že se na každém dvě osoby, avšak jen těsně směstnati mohou. Takových sedadel na jednom mlýně bývá i šest, obyčejněji však jenom čtyry; nohy se vsadí do té truhlice a tak se pak mlýn dokola točí. Ovšemže sedadla, poněvadž jsou na železných osách volně přidělána, dle zákonů tíže vždy rovně stojí, ať se mlýn jakkoli prudce pohybuje. Tato houpačka zdá se mi být pro milostné párky aneb aspoň pro hezkou plet, rozumí se arcí jen nižšího plemene.

Vedle ní stála jiná houpačka pro mládež, „koňki“, zvláště podivná. Od velikého, v jisté výšce od země vodorovně upevněného kola visely na provazích koníky rozličné podoby, na které bujná mládež za skrovný peníz vysazena a dokola točena bývá. Koníky dosahují skoro až k zemi, a že pod nimi měkko jest, může snadno bez patrného nebezpečení mnohý z jezdců spadnouti, co se velmi často a k veliké dorostlých diváků zábavě přihází.

Jiný, již trochu vznešenější způsob je *samokat*, a jmenovitě na lodkách: vlastně nic jiného než točidla (*Ringelspiel*), s tím toliko rozdílem, že místo na koníkách, jelenech atd. obecnostvo na lodkách sedí. Největší část pasažérů jsou dorostlí lidé, a sice ženského pohlaví; Rusové mnohem větší než my na takových točenících a houpačkách mají zalíbení. — Na jedné loďce sedí také v ruském kroji s mašličkami prstonárodní hudcové na píšťaly, kteří svým pronikavým jednotvárným vřeskem všechen ostatní šramot vítězně přehlušují. Způsob této „hudby“ nebudu zde obšírněji popisovati z té příčiny, aby snad někoho z pouhého již čtení v uších nepíchalo.

Stranou však, idylická hudbo! Žene se industrie: *Karusel železnoj dorogi iz Lejpcigi*. Ohromný nápis! Pární stroj, vozy, jak na železnici v obyčeji jsou, všechno se ale točí jen dokola, a to jmenovitě podlouhlého, dosti obšírného: plat znamenitě zvýšen! Rozumí se, že bez všelikého nebezpečení. Pární stroj má sice sílu dvou koní, avšak opravdivých, živých koní, kteří také opravdu pod malovaným strojem chodíce, celý sladký náklad (rozuměj tučnou krásu moskovskou) pomalu sice, ale bezpečně dokola točí.

A teď středisko elegantů: prkenný, velmi vkusně postavený „traktýr“ s širokou kolonádou, obsazenou po celý den hustě „pižmem“. Okolo něho malá ohrádka z planěk, na níž uťaté zelené smrčky zaraženy bývají. V něm se jí a pije draze, jak se sluší; malá sklénka obyčejné likérky za 10 kr. stř., dýmka tabáku za 5 kr. stř. Takové jest ale zřízení všech hospod ruských: v sprostých kupodivu lacino, v panských kupodivu draze.

Vedle traktýra stály čtyry plátěné, skoro stejné stany s červenými neb modrými pruhy a s takýmtěž lemováním, vnitřku

v každém tři neb čtyry oddělení. Uhošťuje se v nich vodkou, vínem, dýmkami, čajem atd. Hlavní ale příčina návštěvy těchto stanů jsou cikánky, jejich zpěv et cetera graeca. Ať při slově cikánky žádný nemyslí na bídné, umouněné otrhance, kteří po lesích a pustinách kočují, krádeží a padlinou se živí a již vzhledem svým lid straší. V Rusích cikánky nikoho nestraší, naopak v strakatém teatrálním oděvu rumunském, celé v hedvábí a drahocennostech, samy černooké, štíhlé krasotinky s osmáhlou východní pletí vedle zábradlí stojíce, vábí evropejské franty i rozhýřilé „kupečeské“ synky do svých stanů. Již oddávna cikáni bývali v Rusích jediní hudebníci z profesí; teď, ačkoli se vlivem západní umělecké hudby jejich sláva i příjmy znamenitě ztenčily, zůstal přece ještě jejich zpěv a tanec velmi oblíben, takže i někteří ruští básníci s nadšením o něm píší. — Jsou rozděleni na jednotlivé společnosti a sbory, z kterých každý pro sebe vydělává a hospodaří. Sbor bývá sestaven ze čtyř živlů: mladé krásné dívky, které jsou hlavní osoby sboru, jonáci, rovněž figuranti v zpěvu, staré cikánky, bavící komikou obecnstvo a přitom „gardedámy“ mladších zpěváků, a staří cikáni, vedoucí ekonomii celého sboru. Několikrát za rok dávají také v Moskvě zvláštní veliké koncerty po 6 zl. v. č. vstupného, a když jsem při prvním přítomen byl, zůstal jsem neobyčejností pohledu i zpěvu jako omámen. Představme si na pódium dosti vysokém asi 25–30 lidí východních v přepodivných kostýmech, některé se sedmistrunovými kytarami v rukou. Na pokynutí zazní podivný, hlučný chorál, s neobyčejnou čerstvostí a tak podivný, že se člověku až krev zarazí. Zpočátku zdají se tyto divoké zvuky neharmonické, později ale, když se zotaví člověk a trochu přivykne, pozná v nich jakousi démonickou touhu a bujarost; zpívají buď svoje národní cikánské písně, aneb ruské, patrně ale svoje s větším zápalem. Tance jejich jsou tance asiatské, bajadérské, do kterých se však mnoho rumunského a ruského přimíchalo. Do bohatých domů a k slavnostem bývá též takový sbor často povolán a před nedávným časem nemohla se žádná veselost bez cikánek odslavit. — V každém stanu má jeden takový sbor své sídlo: navštěvovatelé

dobrou mzdu za jednotlivé písně platí, a kromě toho drahým vínem a jinými lahůdkami zpěvačky i sebe častují. Čím více vína, tím hlučnější zpěv a tím bouřlivější nadšení posluchačů v staně samém, kteří rozličnými, na našich divadlech až posud neobyčejnými způsoby spokojenost svou objevují. Okolo stanu venku nahromadí se zatím veliký zástup obecného lidu, kterému se skrze plátěné stěny zpěv cikánek ale jen co drobty od stola boháčů, avšak zdarma, dostává.

Veliká perníkářská bouda vedle těch čtyřech stanů poskytuje zas jiných sladkostí. Naše perníkářství se v žádném ohledu nemůže vyrovnati ruskému, ani rozmanitostí a láci výrobků, ani rozsáhlostí, mohlo by se říci kolosálností obchodu; nikdo by neuvěřil, jaké množství perníkových pochoutek Rusové napekou a pojedí. Každý svátek oslazují si perníkem, když pán svým lidem nějakou veselůstku zříditi chce, dá uvařit sud bragy (druh piva) a nakoupí pytel perníku. Stíží potkáme v neděli některé dítě, aby něco perníkového necucalo, a velcí lidé jsou aspoň v tom ohledu zajisté rovni dětem. Zalíbení takové v sladkých pokrmech zdá se být starodávní náklonnost národů slovanského plemene. — Na perníkářském krámu asi dvě stě příhrádek vidíme a v každé jiný druh perníku, prodávaný jenom na váhu.

Vedle perníkáře opět taková již popsaná železná dráha, avšak větší a také s větším, několikasáhovým nápisem *Obveselující samokat prodlouhlého pohybování působením vnitřního mechanického zřízení čili Miniaturná železná dráha vynálezce Kartašova*. Žádný ale nemysli, že by byl celý tento filozofický nápis bez pravopisných chyb! Jen menší část veřejných nápisů v Rusích psána jest pravopisně, ostatek takovým způsobem, jako byla až posavád v Čechách móda psáti češtinu, tj. jak stádo běží. Rusům se arci tak diviti nesmíme, poněvadž teprv přes sto let jazyk svůj píší: u nás ale, kde jazyk národní již tak dávno vzděláván byl, mohlo by se arci něco lepšího právem očekávati. V našich malých městech, kde ještě dle zastaralé módy a na důkaz maloměstské vzdělanosti nejvíce *německé* nápisy nalézáme, vidíme aspoň, že ani německy psáti

neumějí,* a to nás při lidech, kterým jest neuměti česky psát nejvyšší chloubou, zajisté těšiti musí. Potvrzuje nás to v staré pravdě, že se obyčejně jenom ti lidé za český jazyk stydí a neuměním českého pravopisu chlubí, kteří se ještě dobře němec-ky ani psáti, ani mluvíti nenaučili.

Koho by snad tato slova mrzela, ať se mnou vstoupí do per-nikářského krámu, který se opět z druhé strany železná dráha nalézá; tam si může koupit celou perníkovanou abecedu a zajistí si svou mrzutost. — Vedle perníkáře mají dva Němci z Berlína, pánové Dunkel a Majer, velkou boudu s nápisem *Zde se ukazují mechanické „všesvětské“ scény* na zeleném a bílém poli. Vedle toho žluté slunce na modrém poli a pod tím dva dřevění paná-ci s bubnem a talíři, bezpochyby znak berlínské filozofické osvěty. Na velkém před boudou vyvěšeném obraze vidíme se strachem jednu takovou všesvětskou scénu, která jeden z těch dvou srdnatých Berlíňanů holýma rukama živého lva jako sla-nečka vedví trhá. Ačkoli dle berlínské filozofie člověk všechno může, cokoli chce, pochybuju přece, že by který Prušák živé lvy na kusy trhati dovedl, a tak jsem si tedy vykládal celý ten ber-línský vtíp na způsob, o kterémž tu nejlépe pomlčím. Ale jděme dále: zde pro útěchu opět perníkář; vedle perníkáře ohromná bouda s nápisem *No. 1. Pan Dallo. Veliké představení, na Pro-vase, i konské, i Pantomim. s Převrácením*. Pak na druhém konci boudy *Zvířata, ptáci, opice!* Pro snadnější porozumění dodá-vám, že toto veliké představení neprovádějí ona zvířata a opi-ce, nýbrž pan Dallo se svými lidmi. Před boudou na frontě jest obšírný balkon, na nějž pan D. se svými umělci často vychází v nejkrásnějších oblecích, s hudbou, ba i na koních. Bajazzo také všemožnými šprýmy snaží se nalákati pánu svému do bou-dy diváků. Nejpodivnější věc byla ta, že najatá od pana D. *plu-ková* hudba nejvíce polské písničky hrála, a sice z posledního vzbouření. Velice jsem se podivil, slyše zde při veřejné národní zábavě od ruských vojenských hudebníků hráti písně, za které

* *Hier ist es wo Fleisch verkauft wird — Gasthof zum schwartzen Adler* (nový) jsou dva nápisy ve městě českém, velmi dobře mi povědomém.

by každý, kdo by je v Království polském neb na Litvě, v Bělorusi, na Ukrajině zaspíval, co nejpřísněji trestán byl. Přes dvě stě Poláků na univerzitě moskovské studuje, a kromě toho jest jich mezi vojskem a úřednictvem dost znamenitý počet. — Tu arci při těch písniích jen bajazzo skáče. Vůbec jsou polské melodie v Rusích hojně oblíbeny a rozšířeny, skoro na každou píseň z posledního vzbouření polského složili Rusové nějakou parodii, kterou nyní dle téhož nápěvu zpívají.

Opět perníkář a hned vedle něho pan Bergomasko, rovněž takový divotvorec jako pan Dallo: oba oni jsou soupeři a jeden nad druhého vyniknouti usilují. Jejich boudy jsou největší a nejohlednější ze všech. — Pak stojí sprostá čajní bouda a perníkář.

Zase nato *N. 4. Kompanija Pontoministov. N. 4.* Nikde na světě nestala se ještě taková ukrutenství, takové divy, jaké mají tito „pontoministé“ na ohromných plátěných obrazech před boudou vyobrazené. Nad nimi by muselo i prakanibalské srdce trnouti. K obraně jejich před očima lidumilovného obcenstva musím podotknouti, že žádné urputnosti, které na boudě vymalované mají, v boudě neprovozují.

Pernikář! a soused jeho *Veliké Panorama poprvé v Rusku malováno Karel Timir* atd. Vedle opět „samokat“ na loďkách, již nahoře popsany, s tím toliko rozdílem, že zde na zvláštním balkoně několik hezkých mladíků v národním kroji ruskou plesku (tanec) tančí, a tím pozornost obcenstva, zvláště ženského, na svoje loďky obracují.

A nyní „porčinel“, tj. policinello pro sprostý lid. Malá, chatrná bouda, v jedné polovici malé marionetní divadlo s kartonovou oponou; nad ní vymalovaná lýra a nad lýrou hlava s vousy přes celé divadlo vytaženými. První místo dvě červeně obarvené stolice a zvláštní prkno pod nohy, poněvadž mezeru mezi diváky a scénou voda a bláto opanovaly. Poslední místo jest pro pohodlí diváků prkennou podlahou, do výšky ponenáhlu vystupující, opatřeno, na které — aby z ní publikum nesklouzalo — zvláštní latě přibity jsou, asi tak jako na stezkách do kurníků. Předě hrou pan patron vystrkuje skrze zvláštní, ve střeše udělanou díru dřevěného porčinelu (pimprle), který kromě jiných

vtipů také zabláčené lopaty a chvošťata na shromážděné publikum vyhazuje a skrze husí chřtán pokřikuje; zatím se tři kluci v boudě nadarmo namáhají starý flašinet, buben a triangel do stejného taktu přivést. Na posledním místě občerstvuje nedočkavé obecenstvo kočující kafiřna, tj. chlapík v umouněném kožichu, s mosaznou nádobou, plnou zvláštního hřejícího nápoje. Za opaskem má sklenice, do kterých nalívá, za nádry láhev s kořalkou, z které na zvláštní žádost konzumentů nápoji přidává ducha, a na provaze u pasu visí laciné preclíky k namáčení. — Repertoár všech kusů dá se snadně udati: jednání každého záleží hlavně v tom, že pan porčinel všechny své dřevěné spoluherce ve všech aktech a scénách rozličnými nástroji jak náleží pere. Jediné, co nějakého významu má, jest to, že častokráte vystupuje směšná karikatura Tatara, kterým se nyní Rusové co bývalým podmanitelům a kleslým pánům notně posmívají, pokřikující na ně po ulicích: „Kňáz! Kňáz (kníže)!“

Dále již pak všechny balagany jsou sprostější: za porčínelem koníky (houpačka), pak perníkář, opět koníky, bídné panoráma vlašských měst, načež následovala bouda, na které nápis byl nejdůležitější, totiž *Znova. Vynalezena Kompanie maloletnými dětmi Terlinski. Pontomin z maloletných dětí. Kouzelná fléta*. — To byl nápis, co bylo na obraze malováno — zlí duchové by se toho zhrozili! V boudě však malé děti dělaly rozličné kotrmelce. — Pak zas jiný porčinel vedle něho, *Janson učedník pineli, fizik a mechanik*, jedl koudel a tahal ze sebe tkanice atd., načež čtyry houpačky, mlejn, koníky, mlejn, koníky zavíraly celou řadu podivných balaganů.

Vedle zábradlí a sem tam i mezi boudami stojí množství hokynářů s rozličnými pamlskami neb hračkami; u mnohých boud kromě toho obrazáři vyložili svůj pestrý krám a rozvěsili po bokách balaganů výtvary ruských múz. Prstem malované obrazy bohomazů,* na kterých se všechno maluje čtyřmi barvami bez ohledu na opravdivost, pak patriotské fantazie ruského

* Bohomazy jmenují se domácí hotovitelé svatých obrazů, které nazvat malířemi největší by bylo provinění proti Raffaelu.

srdce, žádostivého cizích zemí, všechno za velmi levný peníz, stojí před očima rozmanitého obecenstva: jedna část se obrázům těmto diví, druhá posmívá.

V balaganech je zatím představení za představením; když se jedno skončí a obecenstvo ven vyhrne a do jiných zas rozpráší, vyjdou hned zas kejklíři na balkon své boudy a novou produkci ohlašující nové obecenstvo si lákají. Nesmíme si zde tyto boudy představovat nějak chatrné: znamenitější z nich jsou několikrát tak velké jako největší z pražského Josefského plácku a vstupné v nich bývá až rubl stříbra, tj. as 4 zl. v. č.

Pestrotu obyvatelů ruských měst vůbec a na takových slavnostech obzvláště si je velmi těžko představit; jmenovitě zde a asi od čtyř do šesti hodin spoledne, když ještě vyšší stavové domů neodjeli, převyšuje všechno pomyšlení. Nejrozmanitější evropské módy rozličných let střídají se zde s národním krojem, též neméně různým; k tomu ještě kolikerozásobné uniformy vojska, studentů, ouředníků, kroj tatarský, persidský, turecký, čerkeský, cikánský, řecký a bůhsámví jaký ještě; to všechno dílem zimní ještě, dílem již méně více k jaru přiblížené: všechno to i s oděvy komediantů působí směsici nadmíru neobyčejnou. Vedle plnoměsíčního ruského obličejce, z kterého se poněkud aspoň dobrosrdečnost září, viděti vyzáblou zchytralou tvář nějakého Řeka nebo činovníka, ku které si člověk nechť přimysleti musí provaz a šibenici; kupčichy a kupci rozličného kalibru střídají se zde s štíhlými utaženými důstojníky, jejichž hrdé hlavy ozdobeny jsou na outraty kapouních ocasů; zde vysoká široká tchořovice na bohomilé hlavě pravověřícího popa báťušky souseduje s vysokou špičatou černou beranicí na proklaté lebce pohanského moslem-Persida; tu několik zrovna do výšky vypnutých hlaviček kárá známou bájkou o plných a prázdných klasech; jsouť to totiž plné hlavičky několika moskovských studentů naplněné všelikou domácí a krotkou zahraniční moudrostí. Tu vyšlapuje služebník v livereji svého pána a před ním jeho pán v livreji pařížské módy; tu se zas valí neohrabaný, přetlustý kupec fabrikant, v jehožto obleku znamenitě se Asie s Evropou pere; na široké červené pentli okolo krku

visí mu veliký zlatý peníz s nápisem *Za pracovitost a umělost*, který nápis, podíváme-li se na jeho vykrmené čtverhranné tělo, představuje se nám co veliké paradoxon; mezi nimi je zde tam přimíchán některý průmyslný zloděj neb „čátný pristav“, kteří si v oné matenici vyhlížejí, koho by na nezákonné neb zákonné cestě okrásti mohli, a zdaleka z boku, ze schválně vystavené strážní boudy, dívá se třicet neb více bajonetů pečlivým okem na hromady plésajících.

Podivná jest při takových příležitostech úcta a zdvořilost, s kterou se všeobecně nižší třídy národu proti pánům chovají: každý mužik i v opilství vyhýbá se přece zdaleka každému, i zcela neznámému panskému kabátu; v největší tlačenci neosmělí se nikdy dotknouti se vyššího roucha. Okolo šesté hodiny však, když obyčejně všechno, co pižmem páchne, domů se odklidilo, nastane teprv původní scéna, a sice národní ruská tlačence, které se žádná jiná nevyrovná. V známém již mezizábradlí, které nyní již pouze prostým lidem naplněno jest, povstane teď neobyčejná těsnota; prudké síly, které by se jako při parních strojích rovněž na konské počítati mohly, působí zde nyní na rozličné strany, na boky, záda i břicha nejbližších sousedů; polovice všech naplňujících toto místo nestojí již na nohách, nýbrž nešena jest nevolně, sama nevědouc kam; žádného jednotlivce nevidíme se pro sebe pohybovat, nýbrž celé množství jako vlny mořské valí se jedním rázem. Tato doba je teprv hlavní vyrazení nižšího obecenstva a podivné směšné výjevy představují se zde očím pozorovatele, z kterých nejobyčejnější bývá ten, že někoho jeho nejbližší sousedé do výšky vyzvednou, aniž se pak jakým způsobem nohama na zem dostati může, nýbrž veliký kus cesty jako nějaká korouhev vprostředku nešen bývá.

Konečně tma i zima rozeženou podnapilý lid na všechny strany domů; kočáry již dávno předtím se byly rozejely a jenom v cikánských boudách a v okolních hospodách panuje ještě zpěv, pití a veselost.

Poněvadž se toto gulání v samém městě slaví, neměl jsem zde žádné příležitosti opisovati hlavní živel všeho, totiž pití a jídlo, které nejen v Rusích, nýbrž i všude jinde za nejvydatnější

zábavy platí. Všechno, co do tohoto oboru patří, děje se při tomto gulání buď doma, buď v okolních hospodách a nemá žádného tak původního rázu, jako při venkovských guláních uvidíme. Pod Novinskem vidíme toliko rezultáty samé: málo lidí vidíme pít, ale mnoho opilých, jmenovitě pak pozdě, as o deváté neb desáté hodině, kde již takových rezultátů po ulicích mnoho leží, a izvoštíci zvláště opatrně jezdití musí, aby jich několik nepřejeli. Několik hodin to trvá, než je bedlivá policie všechny uklidí, zvláště při masopustním gulání, a často v některé pokoutní ulici, kam její starostlivé oko neproniklo, někdo až do rána ve vši zkroušenosti pokojně přespí.

Tak se pak několik neděl po Velikonoci za sebou na témž samém místě děje: opět kočáry jezdí, lid se prochází, v balaganech hrají, jí se, pije se, jenomže již všechno v menším počtu, se skromnější nádherou, a nikdy již nedosáhne gulání takového blesku jako na Svetuju.

Na den prvního května slaví se podobné gulání v Sokolnikách, které však již kvůli jiné místnosti zcela jiného rázu nabývá.

Sokolniky jest krajina za městem, mající jméno své od honby se sokoly, která se na ní zvláště od dávných ruských carů provozovala. Nyní tam jest množství letohrádků v nejpodivnějším slohu, kdežto část šlechty ruské, která ouřady svými neb z jiných příčin na Moskvu vázána jest, letní měsíce tráví. Cihlové trotoáry, špatná dlažba, smrad a prach i parno činí v letní době pobyt v Moskvě velmi nepříjemným; všechno se tedy dle možnosti snaží na tento krátký čas (polovici května, červen, červenec, polovic srpna) z města vylítnouti buď na své, neb na najaté letohrádky (dače), neb na blízká okolní panství a někteří až na sto mil od Moskvy, co se v Rusku ještě mezi nepatrné vzdálenosti počítá.

Celá písčitá rovina mezi městem a Sokolnikami jest hned po poledni poseta množstvím kočárů a izvoštíků; tyto jmenovitě jako hejna tažných ptáků vracují se vždy zas pro nový náklad do města, jakmile do Sokolníků byli dojeli. Prach, zdvižený

takovým neustálým jezděním v písku, zahaluje celou krajinu v mračna. U vjezdu do Sokolníků stojí dlouhá řada přátelů po-koje a pořádku, tj. žandarmů a kozáků, vždy jeden kozák a žan-darm střídavě. Žandarm každému zdvořile a oustně pravidlo, dle kterého a kam jíti má, poví; neposlušnému pak teprv sou-sední kozák knutem vyloží toto přikázání.

Ty samy a podobné boudy jako před Novinskem najdeme opět zde, jenomže ne v jedné rovné řadě, nýbrž sem tam po le-síku roztroušené. K tomu však ještě přijde množství rozličných boud a stanů, v kterých se pokrmy a nápoje buď připravují, neb již z města přivezené prodávají. Neobyčejný, vysoký, kulatý stan z bílého plátna na vrcholi s carským praporcem přede vše-mi jinými obrátil na se mou pozornost. Zdaleka viděl jsem ho kolem dokola obklopena zástupem lidu, který obličejí dovnitř obrácen ustavičně se proti stanu klaněl a kříže dělal. Zpočátku jsem ve své cizozemské, ruských obyčejů nepovědomé duši my-slí, že tam je nějaký svatý obraz, kterému shromážděný národ svou úctu skládá. Přistoupiv ale blíže, viděl jsem, že to jest ka-bak (kořaleční šenk). Vprostředku stálo několik velikých sudů a lejt kořalky, kolem dokola celého stanu běželo široké koryto, nad nímž se kořalka nalévala, aby nic, co se přeleje, nazmar ne-přišlo; vnitřku, ohrazení před návaem lidstva, stáli prodávající a nalévající. Poněvadž Rusové dle národního obyčeje ničeho, buďsi to jídlo neb pití, nepožívají nepoklonivše se a nezname-navše se křížem, odtud tedy toto ustavičné klanění a křížování se okolo stanu. Ku pláči musí pohnouti lidumilovného člově-ka ona nesmyslnost, dřevěnost, s kterou lid ruský, ouplně ne-vzdělaný v náboženství, na některých nepatrných formách lpí, a přitom hlavní věc, smysl jejich, zanedbává. Poznamenav se takto svatým, tak významným znamením, nalije do sebe ubo-hý, nepoučený prosták tolik zhoubného nápoje, až bez pamě-ti jako dobytče někde nedaleko do trávy klesne! A jiní vedle něho stojící rovněž se křížují a ožirají. Přál bych některým na-ším bloudným duším, které rovněž takovým farizejským způ-sobem jenom na zevnitřní nepatrné formě náboženské pro lid přestávající, hlavní poučující a ušlechťující věci zanedbávají,

přál bych jim viděti tuto scénu, aby se přesvědčili, kam vede jejich cesta.

Že jest v Rusích kořalka regále, snad již každému známo bude; ve velikých, zeleně obarvených lejtách, docela takových, v jakých se v čas požáru voda na hašení vozí, přiváží se i zde z města záhubná vodka.

Dále na obšírném místě projíždějí se opět dokola dvěma neb třemi řadami ozdobné ekypáže; proskakující mezi nimi žandarmi a kozáci udržují zde pořádek, aby jedni druhé předjížděti nemohli.

Lesík jest všude naplněn rozličnými grupami veselících se, kteří zde, každá rodina pohromadě, dle svého způsobu radovánky slaví. Zde ku porovnání můžeme poukázati na slavnost ve Hvězdě, jenomže as desetkrát zveličenou. Přísně se rozdělili všickni na tři hlavní části, z kterých každá jinou stranu lesa obsadila. Kořalková strana sestavena jest z nejnižšího druhu obecnstva moskovského a okolních vesnic; okolo každé lahvice kořalky shromáždí se zde leže několik osob v selském kroji. Druhá, měšťanská část rovněž v krojích národních, ale městských, jest největší na počet a zajímá také nejobširnější místo, z kterého se také všude skrze stromy kouř valí, protože v každé grupě hlavní středisko jest samovar a hlavní nápoj horký čaj. Třetí, šlechtická část neobcuje pod širým nebem, nýbrž každá rodina vystaví si zvláštní hezký stánek, z kterých se ouhledností jeden nad druhý vznéstí stará. Nádhera panující v těchto stanech převyšuje všeliké nadání: vímť jednu případnost, že se roku 1844 společnost třiceti mladých pánů k společnému vyražení shromáždila a *každý* z nich dal příspěvek osobní sto rublů stříbra, to jest čtyry sta zl. v. č., tedy stála jejich zábava jednodenní dvanáct tisíc zl. v. č.!! Nevím ovšem, s jakým svědomím by člověk takové peníze tak marně vyhoditi mohl, kdyby povážíl, jak a od koho jsou vydělány!!

Při vši nádheře panující v různobarevných stanech pánů neposkytují přece zcela nic tak povšimnutihodného jako jednoduché, skromné grupy rozhostěných po zemi měšťanů a mužiků. Každá téměř rodina představuje nám zde půvabný a nový

obraz. Na sta, ba na tisíce samovarů stojí pod stromy, ale okolo každého z nich sebrala se zvláštní, od všech jiných se různící kúpka skromných, veselých lidí. Kdo chce vidět, co je vtělená radost, ať se na tyto zářící se tváře, veselé oči podívá: najde-li jenom jedinkou malou starůstku skrytou někde za vráskou některého z těchto svátečních obličejů? Taková čistá, nezkalená radost připomíná nám první blažené doby člověčenstva aneb život štědře od boha nadaných krajů, kde se lehce nabydou potřeby života, kde šťastní obyvatelé větší část žití svého tráví ve hrách, bez péčí o budoucí den. Rusové zvláště mají ten dar, po všech klopotech, stíhajících je na cestě života, nastane-li jim k odpočinutí čas, nekaliti si jej péčí o budoucnost; dobře a jistě vědí, že na ně nepříjemnost čeká, nemají se tedy co bát, že by je minula, a hledí proto pokud možná zažítí všemožně nečastý kalich veselosti.

Přítom národní ruský samovar, který se v každé grupě co střeďišť, co penát nalézá, dodává všem radovánkám příjemný *rodinný* ráz, který se bohužel vždy víc a více trátí u všech vzdělaných národů. Jako nějaká kletba vzdělanosti, vybroušenosti mravů přichází nyní vůbec na Evropu zkáza neb ochladlost domácích rodinných svazků. Čím více se evropské lidstvo v celosti, ve velikosti k sobě blíží, tím více se jednotlivci, rodiny od sebe vzdalují a odcizují. Jako veliké těleso, naše Země, dle jisté teorie ponenáhlu vždy více chladne, tak i stydnou srdce vzdělanějšímu obecenstvu; jenom hlavy, rozumy se víc a více osvěcují, srdce však ledovatí. Duch manufakturní, fabriční, špekulantský pohlcuje všechnu krásu, dětinskost, nezkaženost, přítulnost dávných blažených časů. Všechno, i naše radovánky, dýše již tímto fabričním, mašinovým puchem: vkročme jen do hostince a vizme ony automaty okolo stolů, jak všichni jedním taktem jedí, jedním taktem pijí a jedním taktem smýšlejí; v kališkách, holbách a mázech se jim odměřuje pramen veselosti, a jak jinak nazveme naše hostince než fabrikami vyražení!!

Na východu Evropy, v Rusích a v Polsce, panuje vždy ještě krásná, srdečná rodinnost. Svazky mezi rodiči a dětmi, mezi příbuznými, mezi sluhou a pánem jsou tam ještě silnější,

srdečnější, vzájemnější. Mluvě o srdečných svazcích mezi sluhou a pánem, nemyslím zde ony ruské a polské pány, kteří, nachnuti egoizmem, odvislost, v které se v jejich vlasti sprostý lid u pánů nalézal, jenom ku zlému používají, kteří všechnu na cestách po Evropě nabytou rafinovanost jenom k tomu mají, aby z ubohého, sobě poddaného lidu nemilosrdně jako z houby všechnu sílu vymačkali; ony škodné bídné tvory, jenž se jako hmyz z cizé šťávy živí; oniť, prázdni jsouce lidmilovnosti, nenabyli ani skrze kulturu obyčejnou uhlazenost a chladnou humanitu; pozbyvše v cizině všechny dobré a chvalitebné obyčeje své otčiny, nenaučili se než podlostem, ne pak ctnostem cizozemským. Jsouť však ještě jiní, dobří pánové, kteří velikou svou nad poddanými moc k dobrému obracejí, vedouce svědomitě péči o zdraví, mravnost a živobytí poddaných svých; za mírnou práci zásobují je všemi potřebami života, starají se o sirotky, mrzáky, neduživce a sešlé věkem a chrání své poddané před hltavými činovníky. Poddaný sám za poslušnost a podřízenost k pánu zbaven jest všelikých starostí, které všechny pán za veškeré své poddané na sobě nese; bouřky, neourodná léta a jiné jakékoli ztráty mohou potkati toliko pána, on sám, poněvadž všem poroučí, také o všechny pečuje. Tak se tedy celá obec v Rusích rovná jedinému hospodářství, všickni dohromady pracují a v neděli okolo svého dobrého pána vesele se baví v chorovodech, s perníkem, ořechy a bragou, co tam zatím zlý pán i v neděli lid svůj jako naschvál proti všem božským a lidským zákonům na práci žene.

Tohoto trochu obšírného vysvětlení bylo zapotřebí k důkazu, že může být rodinný, příjemný svazek mezi pánem a otrokem; ačkoli ale dobří lidé ve všech poměrech dobře spolu žítí mohou, jsem přece ostatně toho mínění, že jest lépe a čestněji pečovati sám o sebe než býti otrokem nejdobrotivějšího pána.

Vraťme se ale k bezstarostným koupkám, rozloženým buď na kobercích, buď na holé zemi okolo dýmných samovarů; ženská ruka nalívá všem rozhřívající čaj, a kromě toho vedle nahromaděno množství jiných nápojů a jídel dražších a lacinějších; obcházejíce kolem, vidíme zde všechny přechody od možnějšího

k chudšímu: zde několik služebníků nanaslo stoh cizozemských vín, rozličných vodek, punšů, zahraničních i domácích pamlsků, tamto se k pouhému čaji přikusuje jenom preclík; i samovary reprezentují nám drahotou a podobou svou stav a zámožnost svých pánů. Za nějakou chvíli rozhrěje již čaj všechny: zpěv se rozléhá a jedna rodina častuje druhou, sousední, zvláštnostmi svými. Znameníť jest množství pomerančů, jaké se při takových slavnostech a vůbec v Rusích pojí; celá zem jest postlána žlutými jich šlupinami. Toto jižní ovoce jest u všech Rusů velmi oblíbené a tak hojně se do zemi přiváží (nejvíce, jak mi praveno, z Portugal na Petrohrad), že v samé Moskvě nebývá jeden dražší než za 6–10 kr. stří. Ustavičně je po ulicích roznášejí prodavači, a tím více se jich při gulání za město vydá s prkny na hlavách. Jiní opět nosí na týž způsob celé krámy cukrovinek, mlsek, krymských jablek, hraček a rozličných jiných maličkosť a vyvoláváním i pobíháním svým pomáhají ještě k většímu hřmotu a živější pestrotě.

Na druhé straně lesa mezi mužiky, nejnižší třídou obecnstva, uvidíme opět novou ruskou zvláštnost, „kulačij boj“ (pěstní boj). Dva statní jonáci s vyhrnutými rukávy stojí proti sobě, obratně pěstěma šermujíce; rány, kterými jeden na druhého mří, zdají se býti tak lehké, hravé a všechno jejich pohybování tak mrštné, bez namáhání, že se na první pohled zdá, jako by pouze šaškovali, najednou se však jeden na zem povalí. Celé totiž snažení „borců“ jest, aby jeden druhého do žeber pod paží udeřil; tu se hned v udeřeném duch zatají a bezděky na zem klesne. Celá zběhlost borců záleží toliko v tom, aby si každý svoje žebra chrániti a nepřátele zasáhnouti dovedl. Před časy bývala to veřejná hra, provozovaná před samým carem v Kremlu neb na zamrzlé řece Moskvě, a nejen od sprostých, nýbrž i od bojarů a nádvorníků. Nyní se jenom mezi mužiky ještě zachovala. S velikým zalíbením stojí lid zástupem okolo dvou zápasících borců a s oučastenstvím, s křikem sleduje jednotlivé jejich rány a obraty. Ostatní okolo láhvice vodky a kusu pečeně a chleba hulákající sedí a leží a největší část odhodlala se na onom místě pozbyti, co má nejdražšího, totiž zdravý rozum.

Kvečeru již se to nejvíce všem podařilo a lesík postlán jest živými mrtvolami padlých za vlast* v nestejném zápasu s plameným duchem — ne času, nýbrž bramborů a žita. Pamětihodno jest, že se opilství Rusům ne maně a příhodou jako u nás, nýbrž s dobrou rozvahou a předsevzetím přihazuje. Prostý Rus, jinak pracovitý, hospodářský a mravný, umíní si na jistou slavnost opítí se nevyhnutelně: koupí si již najednou takovou míru kořalky, která by ho, jak již sám sebe zná, o rozum připraviti dovedla, a tu pak najednou vypije. Není jim tedy samo pití tak příjemné jako ona doba opilství, bezrozumí.

V opilství se také neperou, nýbrž hubičkují, objímají a s celým světem bratrují: podivný to obraz několika hubičkujících se vousáčů!

Podobný zcela ráz má též gulání v *Marinof Rošči*, které se asi v polovici máje, rovněž za městem, vedle hřbitova a v podobné as místnosti jako Sokolniky, slavívá. Rusové mají chvalitebný obyčej, že hřbitovy své buď v lesích zakládají, neb aspoň okolo hrobů hojně stromy sázejí; šustění listů na takovém tichém, zádumčivém místě podobá se pak, jako by se duše zemřelých nad navštěvovatelem snášely. Gulání ono v *Marinof Rošči* zajiště povstalo jenom ze slavnosti, která se konala na upomínku za mrtvé; časem arci pak ona hlavní příčina ustoupila do stínu a zábava opanovala pole.

V obšírném hájiku vedle hřbitova děje se opět to, co pod Novinskem a v Sokolnikách: neskončené řady ukazujících se eky-páží, boudy naplněné komedianty (mezi jinými, mně již odjinud známými, ukazoval tam také pačesatý Francouz s frizúrou à la *Megera Podivnou zvěř v jistém ohledu*, totiž dvě opice a sebe), neskončené vojsko samovarů s lidmi rozloženými okolo nich; cikánské boudy, v kterých se tentokrát jmenovitě notně hejří, všude hudba, pití, chorovody, tance, prodavači a kupovači.

* Kořalka jest regále a nejznamenitější státní důchod.

Mražené, oblíbená i u nejnižších tříd mlska, roznáší se zde a prodává po 5 kr. v. č. malá sklenka.

Jednu však stránku má toto gulání zvláště samo, a ta jest zároveň tak podivný úkaz, taková zvláštnost charakteru národu ruského, že se o ní ještě v krátkosti zmíniti musíme. Rusové mají obyčej, že na výroční den úmrtí svých bližších přátel hostiny strojívají dílem pro chudé, dílem pro přátele; to se jmenuje *pomínky*. Vzpomenuto již napřed, že vedle Marinoj Rošči jest hřbitov. Na hřbitovech městských má každá rodina své zvláštní ohražené místočko, na které oudy svoje zesnulé pochovává. Tohoto dne tedy také slaví „pomínky“ svým zvěčnělým přátelům; na hrobech jejich shromáždí se celá rodina, hrobový kámen slouží místo stolu, prostře se naň ubrus, postaví samovar, všickni jedí, pijí a veselí se „na zdraví nebožtíků“. Pověřiví pak něco nápojů i jídel na hrobech pro nebožtíky samy zanechávají.

Podivný jest pohled na ono množství stolujících a veselících se mezi náhrobnými kameny; všude okolo hudba, zpěv a povyk, a z jasného oka časem vypadne slza a kápne na hrob nedávno zesnulého; jinde se jiný, kterému ještě do veselosti není, za duši odloučenou vroucně modlí. Přepodivná směsice, které teprv člověk přivyknouti musí, aby jí porozuměl. — Nedosti toho: po hřbitově chodí s kolovrátky a každá rodina některého na hroby svých přivolá, aby tam za dobrou mzdu „na čest nebožtíkům“ zahrál. Koho by nepohnula taková dětinská, srdečná scéna, když flašinetář, smeknutou maje čepici, na hrobě ke cti nebožtíkovi hraje a všickni příbuzní, rovněž bez čepic, okolo něho tiše stojí? Zdálo se mi, jako by mu ještě v hrobě nějakou radost způsobiti chtěli.

Cokoli by snad celá tato věc měla směšného, nahraňuje zas bohaté srdečností a hlubokostí citu, i věřím zajisté, že není ani jediný člověk tak hrubě chladný, aby mu aspoň při úsměvu také slzu z očí nevyhlákala.

Tím přepodivným úkazem končím popis svůj gulání: přemýšlející čtenář bude mít příležitost porovnatí onen způsob, kterak Rusové o smrti a zemřelých smýšlejí, s jinými, protivnými obyčeji v jiných zemích. Nechci svůj úsudek jiným vtírat;

připomínám však, že již slavný Lessing staré národy, a jmenovitě Řeky, velmi za to chválí, že se smrtí a hrobem nespojovaly strašlivé a ohyzdné myšlenky kosy, kostlivců, lebek, hnátů, nýbrž že celá jejich mýta o tom byla tichá, poetická a znak smrti krásný génius s uhaslou pochodní.

Kupečestvo

*...und befunden, dass diese Leute, die wir vor
grobe Barbaren halten,
politisch und diskret genug sein,
die oft manchen Deutschen beschämen sollten.*
Mandelslo, Morgenländische Reise 1668, I, 75

Cizozemci, a nejvíce Němci, velmi rádi o vši vzdělanosti a veškerém zřízení ruském myslí, že od nich povstaly. Jmenovitě Němci dle pověstné své učené nadutosti považují se co spasitele, vykupitele Rusů, jako by teprv od nich na Rus bylo přišlo všechno blaho, všechen rozum, všechna kultura!! To dokonce upírám: ne snad pouze proto, že by Němcům velmi málo blaha, rozumu a kultury zbylo, kdyby nimi i jiné národy podělití chtěli, ale nejvíc z té příčiny, že právě to, co jsem dobrého na Rusi shledal, Němcové ani sami neznají a že největší část všeho zlého v říši carské německého původu jest. Právě kupecký stav aneb raději kupecká kasta jest v Rusích neněmecká, a věru by se kupectví sami cizozemci od Rusů učití mohli; u kupců zachoval se docela starý národní duch. Ne snad aby někdo myslil, že jiní stavové rázu národního pozbyli; na celou nejnižší třídu, na mužíky, cizozemština dokonce žádného vplyvu neměla, ledaže na ně pomohla vymýšleti nové metly a nové útisky. Poněvadž však se stav panský zcela odnárodnil, odložil všechno krásné ruského charakteru a přijal všechno ošklivé, co je za hranicemi, můžeme nyní jenom dle některých bohatých kupců souditi, jak žil a jak vypadal starodávný ruský *bárin* (bojarin). Může

se vším právem říci, že kupcové, *kupečestvo*, celý národ ruský reprezentují, i charakter, i způsob života, i vzdělanost; rozmanitost, kterou do této kasty rozličné stupně mohovitosti přivádějí, zvláště se dobře hodí: tu bídný *roznoščík*, který celý svůj krám (časem jen uvěřený) na hlavě nosí, úplně roven mužiku (sedláku), a tam nesmírný boháč, který s generály stoluje, čtyřmi jezdí, na něhož všechny matky kupecké dětem svým co na příklad ukazují, a mezi nimi neskončená škála kupců, každý tělem i duší, bradou, kaftanem i juchtovinou Rus, dobrák a šelma, ponížený a pánovitý, výborný šejdíř a pobožný dárce almužny, šetrný a marnivý, vždy veselého a dobrého rozmaru, podnikavý ke všemu, zároveň tesař a hodinář, kupec, hospodský, lazebník, pachtýř, řemeslník, sklepník. Gogol praví kdesi, že Rus, má-li jen pár juchtových rukavic a sekeru, již se ve světě neztratí. Kupcové jsou vlastně městský stav v Rusích, střední stav, jsou všichni lidé volní, ačkoli tuze nízko pod šlechtou stojí, takže ještě mezi kupcovstvem a šlechtou velická mezera se vyplnit musí, má-li se na Rusi dobrý řád a spravedlivost zavést. Dle zákona jsou tři rozličné třídy kupců, *gildy* zvané, z kterých každá podle velikosti poplatků i také menší neb větší práva má. Ostatně všichni kramáři a nižší obchodníci na jméno kupec dle zákona práva nemají, neboť již do nejnižší, třetí gildy jen bohatí náležeti mohou, jelikož znamenitý roční poplatek skládati musejí. Slovo kupec jest již v Rusi čestným, znamenitým jménem;* také však se i mnohým, kteří vlastně dle práva kupci nejsou, když slušný kabát nosí, co titul uděluje. Nemusí však každý, kdo je kupec, jako u nás právě obchod vésti: i držitelé hostinců, fabrikanti, špekulanti, pachtýři atd. jsou kupcové, neboť kupcovství jest jenom jistý stupeň hodnosti, jistá privilegovanost. K pochopení ruských záležitostí nevyhnutelně jest zapotřebí zvláště o tomto stavu dobré poněti míti, pročež jej z třech zřetelů čtenáři předstávím: v domácnosti, v povolání svém a v poměru k ostatním stavům. Mátuška Moskva jest co hlavní sídlo

* Tak mne na Volyni židovka, když jsem ji pro dotěravost z pokoje vyprovoditi chtěl, s jakousi v sebe důvěrou pozorna činila, že je *kupcová*. Ovšemže s nehrubým prospěchem.

obchodu i průmyslu ruského a vůbec co vlastní čistě ruské město také pravým domovem, jakousi vysokou školou kupečestva, tam se čistě ruská rostlina „kupec“ nejlépe vede. V Moskvě se také musí charakter ruského kupečestva studovati.

I.

„Pozastav se, duše křesťanská, a rozjímej o této přeukrutné tloušťce kupčichy!“ pravil jsem, jda s přítelem a krajanem svým po nábreží u Moskvy-řeky. A před námi se valily tři centnýře člověčího masa, ve formě podobné nejvíce venkovským kamnám s vázou: byla to kupčicha, i počali jsme se na ni oba dohromady dívati, já s mým krajanem napolovic, poněvadž by na jedny oči příliš mnoho bylo. Na hlavě má každá skoro kupčicha hedbávný šátek zvláštním způsobem těsně okolo hlavy obvinutý a pak s tou malinkou hlavinkou v poměru k rozsáhlému tělu podobá se velmi nadzminěným již kamnám, aneb, komu by se takové přirovnání nelíbilo, aspoň želvě s vystrčenou hlavičkou. Šat na těle již napolo evropský do módy, avšak drahý, těžký, hedbávný, s kožešinou podšitý a sobolem vykládaný. Po důkladném o té věci přemýšlení soudím za nejprospěšnější, aby si každý čtenář, který se ve své fantazii tak dalece povznésti dovede, raději tu kupčichu v letním oděvu představil, neboť by si mnozí dle obyčeje nízkých, utrhačných duší, které všelikou velikost rády snižují, mysliti mohli, že všechna ta podivuhodná obšírnost jenom od řásnosti zimního oděvu pochází. Před ní jde dceruška, rovněž již při těle panenka, neurčená na světě pro nic, než aby dle matčina příkladu ztloustla; pečlivá mátuška ustavičně něco na jejím oděvu popravuje, falty rovná, šátek stahuje. Dle estetiky kupecké musí mít krasavice (kromě tloušťky) hezkou, bílou, jemnou, tenkou pleť, k čemu zvláště ruská baňa (pární koupel) napomáhá, červené tváře jako španělský vosk, co se v nedostatek krve ličidlem hrubě docílí, a pak — hodně černé zuby. Takové aspoň všechny napořád mají, nebo zavřeny jsouce doma nic jiného nedělají, než louskají ořechy a cukrovinky, zavářky atd.

jedí, od čeho pak jako husy na krmníku na váze přibývají. Větší část odívá se jednoduše co do formy oděvu, avšak do bohatých látek, a zdá se mi, že jim ten oděv sluší; jest sice také nejvíce dle módy, avšak dle zastaralé. Jenom menší část nejbohatších hledí se vysoké šlechtě ve všem vyrovnat, i ekypáží, stavbou, náradím domácím, krojem, livřejí služebníků a způsoby; s pláčem však vedle takové vystrojené kupčichy stojí génius vkusu, génius ruské národnosti. Jako z přeplněného vesnického oltáře visí na ní všeliké výrobky módy, hotová manufakturní výstava. O nich by se dalo říci, že se nadarmo snaží zakořenělou pronikavou juchtovinu zahlušiti cizinským pižmem; jsou to ruiny pravé ruské národnosti, z kterých ještě ustavičně skrze násilím zavedené pižmo spravedlivá ruská juchta čpí. Co se ostatně jejich duševního stavu týče, těžko by bylo nestrannému člověku rozhodnouti, má-li se dát mezi úhlavními vlastnostmi jejich předeck tloušťce, aneb sprostnosti. Krev a mléko podle těla, krev a kroupy podle duše, jak praví Čelakovský v jednom svém epigramu. O nějakém duševním vzdělání se obyčejně ani pro ženský stav nemyslí: mužští nabydou zkušenost a vzdělání ve světě mezi lidmi, ne pak ve škole, a zavřené ženské rostou a rozprostírají se jako všechny jiné rostliny. Nesmíme však zapomenout, že dle ponětí východního ženská mnohem níže stojí ve vážnosti než u nás, v každém ohledu jest silnějším pohlaví tuze podřízena. — Ostatně takové ženské zas tu dobrou vlastnost na sobě mají, že se každý mužský v společnosti jejich výborně ve výmluvnosti cvičí; zaved' řeč, o čem chceš, neodpoví jinak než *das, točno taks, něts* (ano, máte pravdu, ne), a tu má každý nejvýbornější příležitost nabýti obratnost řeči, jelikož tak dlouho, pokud se nerozejdou, sám mluvití musí. Na svých *sobranijach* (ressourcích) tak tiše, zkroušeně a nepohnutě sedí, že by si zajiště velmi snadně v jejich vrkočích vrabci hnízdo uplésti mohli! Živé sochy z kaše a z červené řepy.

Jenom z galantních zásad chevalerie se stalo, že jsem dříve o ženách a dcerách kupeckých psal, jakož i každému, kdo si náklonnost dámskou získati chce, velmi rádím ze mne si příklad vzíti. Jinak ovšem mužská část, kupci sami, mnohem jsou

důležitější; na důkaz toho nic více říci nemusím, než že by bez kupců žádných kupčích nebylo.

Oblek, zevnitřnost postavím i zde na počátek dle způsobu aristokratů, kteří rovněž tak u každého člověka dříve na frak, manžety a vlasy, a pak teprv *někdy* na duši a srdce ohled mívají.

Dlouhý modrý kaftan, okolo těla vlněný pás, brada dlouhá, vlasy dokola přistřížené a před časy pravá ruská huňatá čepice, to jsou vlastně zevnitřnosti ruského kupce. Každá z nich však během času velikou půtku s cizou evropejštinou vésti musela k malé neb velké své ujmě. Čepice zmizela od návalu západní zdvořilosti, tak jako Polabští Slované, tj. dokonce; na jejím místě je německá čepice *furažka*, *kartuz* s šiltem, a to proto, že se kupcům při jejich neslýchaně ponížené zdvořilosti výborně hodí k smekání. Přiznávám se, že z nedostatku vyššího vědeckého vzdělání ani nevím, který národ vlastně onen šilt na čepici vynašel, na Němce bych však nejspíše domnění měl dle jejich známého šosáckého titulkářství a škrobené, odměřené, systematické uctivosti. Buď jak buď, kdo ale dva vousaté ruské kupce na ulici smeknutím se pozdravovati neviděl, nemůže mít dobrého ponětí o pravé gracióznosti. Bez ilustrace je arci těžko pochopiti; pro milovníky uliční zdvořilosti podotknu jen, že smeknuté čepice dobrou píd' nad hlavou drží, přičemž je ruka v celé své délce od těla pryč natažena. „Moje pačtěníje!“ line jim přitom jak lehký zefýr zmezi vousů.

Čím bohatší kupec, tím více se i ostatní část zevnitřnosti jeho blíží evropejskému způsobu: kaftanu se dělo tak jako národnosti naší v Němcích, tj. trpěl od vítězů mnohé násilí, přistřihovali, našili knoflíky, límce atd., brada a vlasy byly přistěchtány jako svobody přemoženého národu a pás vlněný zůstal jen nejnižším třídám kupectva. Ženy jsou, jako již prvního hříchu v ráji, i těchto provinění proti národnosti hlavní příčinou: čím více se oblek mužů jejich činovnické evropejštině blíží, tím hrději se na promenádách vedle nich vypínají. Málokdy se však kterému poštěstí tak dokonce cizinou se zahaliti, aby z každého kusu Rusálka národnosti plakajíc nevyhlídala: juchta je silná vůně a procpí skrze všechno. I tenkrát, když dle pověstné